

Africká etnika jako inspirace pro design obuvi

Ivana Minářová

Bakalářská práce
2006

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta multimediálních komunikací

Katedra prostorového designu

akademický rok: 2005/2006

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ivana MINÁŘOVÁ**

Studijní program: **B 8206 Výtvarná umění**

Studijní obor: **Multimedia a design**

Téma práce: **Praktická část: Navrhněte a vypracujte design souboru dámské společenské obuvi inspirované etnickou tematikou Afrika
Realizace designu tohoto typu obuvi bude Vaše vlastní
Možný sponzor v jednání
Bude předložen komplet 3 párů
Teoretická část: Průvodní zpráva k praktické části, analýza daného etnika
široký výběr inspiračních zdrojů z národních či kmenových typů, bude doložen ve zprávě**

Zásady pro vypracování:

1. Prostudování inspiračních zdrojů a jejich dokumentace
2. Předložte kresebné návrhy, které obsahují Vaše řešení designu, včetně střihového a technologického postupu Vámi navrženého designu
Vypracujte zprávu s kresebnou přílohou formátu A4, která bude doplněna posterem ve formátu 100 x 70 cm tištěná forma na plotru

Rozsah práce: viz Zásady pro vypracování
Rozsah příloh: viz Zásady pro vypracování
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

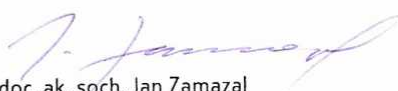
Prameny, které jsou k dispozici v Obuvnickém muzeu Zlín
Knihovna Vojtěcha Náprstka Praha
Muzeum Dr. Emila Holuba, Holice v Čechách
Knihovna IJPM Praha

Vedoucí teoretické části: **Mgr. Miroslava Štýbrová**
Katedra prostorového designu
Vedoucí praktické části: **doc. ak. soch. Jan Zamazal**
Katedra prostorového designu
Datum zadání bakalářské práce: **6. února 2006**
Termín odevzdání bakalářské práce: **19. května 2006**

Ve Zlíně dne 6. února 2006

doc. Ing. Jaroslav Světlík, Ph.D.
děkan

doc. ak. soch. Jan Zamazal
vedoucí katedry

ABSTRAKT

Tématem mé bakalářské práce je navrhnout a zhotovit dámskou společenskou obuv inspirovanou africkými etniky. V teoretické části se zabývám analýzou různých etnik, kde lze najít široké inspirační zdroje. Zabývám se technikami a dekoracemi afrických textilií a oděvů, popisuji složité účesy Afričanů, jež lze považovat za umělecká díla. Největším inspiračním zdrojem pro mou práci však byly africké korálky, výrobky z nich a zdobení těla. V praktické části popisuji jednotlivé modely.

ABSTRACT

The topic of my bachelor work is to design and make women's formal shoes inspired by African ethnicity. The theoretical part is analyse of African ethnicity, where can be found wide inspirational sources. I'm writing about techniques and decorations of African textiles and clothes. Also I'm describing complicated African hairstyles, which could be considered as a work of art. But the main inspiration for me were african beads and beadwork and body decorations. In practical part I'm describing each of my models.

Tímto chci poděkovat paní Mgr. Miroslavě Štýbrové za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi poskytla.

Prohlašuji, že jsem pracovala samostatně a uvedenou literaturu jsem citovala.

Ivana Minářová

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 ETNIKA	10
2 ZÁKLADNÍ ÚDAJE O AFRICE	12
2.1 POVRCH	12
2.2 SOPKY.....	12
2.3 POVODÍ.....	13
2.4 PODNEBÍ	13
2.5 FAUNA A FLÓRA	13
3 AFRIKA A JEJÍ OBYVATELÉ	16
3.1 PODROBNÝ PŘEHLED AFRICKÝCH NÁRODŮ	17
3.1.1 Původní etnické skupiny	17
3.1.2 Současné národy v Africe.....	18
3.2 CHARAKTERISTIKA NĚKTERÝCH ETNICKÝCH SKUPIN V AFRICE	18
3.2.1 Zulové.....	18
3.2.2 Masajové.....	19
3.2.3 Ašanti	20
4 AFRICKÉ TEXTILIE	23
5 AFRIČANÉ A JEJICH ODĚVY	26
6 ÚČESY AFRIČANŮ	30
7 ZDOBENÍ TĚLA	32
8 AFRICKÉ ŠPERKY	34
9 AFRICKÉ KORÁLKY	40
9.1 HISTORIE AFRICKÝCH KORÁLKŮ	40
9.1.1 Kamenné korálky a korálky z mušlí.....	40
9.1.2 Korálky z bauxitu	40
9.2 TRADIČNÍ KORÁLKY Z GHANY.....	42
10 ZPŮSOBY VÝROBY SKLENĚNÝCH KORÁLKŮ	46
10.1 TOČENÉ KORÁLKY	46
10.2 VYTAHOVANÉ KORÁLKY	46
10.3 KORÁLKY LISOVANÉ DO FOREM.....	47
10.4 KORÁLKY Z TAVENÝCH TYČINEK A STRUKTUROVANÉ KORÁLKY	47
10.5 MODERNÍ ZPŮSOBY VÝROBY TAVENÝCH KORÁLKŮ.....	48
10.5.1 Korálky vyrobené roztavením drceného skla	48

10.5.2	Korálky z roztavených úlomků.....	48
10.6	HISTORICKÉ ZPŮSOBY VÝROBY TAVENÝCH KORÁLKŮ	48
11	OBOUVÁNÍ V AFRICE	50
11.1	VYBRANÉ UKÁZKY AFRICKÉ OBUVI.....	54
11.2	NOSIČI SANDÁLŮ	55
11.3	ZPRACOVÁVÁNÍ KŮŽÍ.....	56
II	PRAKTICKÁ ČÁST.....	60
12	NA DÁMSKÁ SPOLEČENSKÁ OBUV INSPIROVANÁ AFRICKÝMI ETNIKY	61
12.1	PRVNÍ MODEL.....	62
12.2	DRUHÝ MODEL	63
12.3	TŘETÍ MODEL	64
	ZÁVĚR.....	65
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	66

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je navrhnout a vytvořit dámskou společenskou obuv inspirovanou africkými etniky. Teoretická část obsahuje průvodní zprávu k praktické části, čili analýzu afrických etnik.

Na začátku uvádím definici pojmu etnikum. Dále se zabývám základními geografickými údaji Afriky. Tamní počasí a klimatické podmínky mají samozřejmě vliv na odívání i obouvání obyvatelstva. V další kapitole je rozdělení jednotlivých etnických skupin, které obývají tento kontinent a k některým kmenům (Zulové, Masajové, Ašanti) uvádím i bližší charakteristiku. Afrika je plná různorodých inspiračních zdrojů, proto jsem se zaměřila na rozbor těch nejzajímavějších. Inspirací může být například africký textil či oděvy, které jsou zdobeny velmi zajímavými, ať už vyšívanými nebo tištěnými vzory. Za pozornost stojí i rozmanité vlasové styly Afričanek, které vypadají jako umělecká díla. Zabývám se rovněž africkou obuví, zdobením těla, šperky či korálky a výrobky z nich. Právě africké korálky pro mě byly největší inspirací při navrhování obuvi. V kapitolách jsou například popsány způsoby výroby skleněných korálků, a to jak současné, tak i historické nebo třeba tradiční korálky z Ghany. Inspirovaly mě i motivy tetování a skarifikace, kterými si Afričané zdobí svá těla i tváře. Africké vzory jsou většinou abstraktní. Používají stylizaci i geometrii. Můžeme je vidět téměř všude - na oděvech, látkách, zdech domů, na dřevořezech, malované nebo tetované na těle. Nejzajímavější inspirační zdroje pochází od domorodých kmenů, z nichž každý má svou kulturu a zvyky, které jsou pro ně charakteristické.

Afrika je nesmírně pestrou a bohatou oblastí světa. Ke kultuře nepatří jenom výtvarné umění, hudba, tanec, ale řadíme sem i širší tvůrčí činnost člověka, ve které se odrážejí jeho touhy a přání, názory, či problémy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ETNIKA

Co je vlastně etnikum?

Lidská společnost se dělí na skupiny jazykové, rasové a etnické. Rasovými skupinami se zabývá biologie, jazykovými skupinami lingvistika a etnické skupiny zkoumá po stránce fyzické antropologie a po stránce kulturní etnologie. Etnické skupiny jsou reálně existující historické skupiny stejného původu, jazyka a kultury, jak materiální, tak duchovní. Příslušníci každé etnické skupiny patří zpravidla k určitým výrazným typům a rasám. Také je pro ně charakteristické určité území, na kterém vznikaly, nebo na kterém se dlouhou dobu vyvíjely. Takové území však nemusí být totožné s územím státu. Například na území bývalých francouzských a britských kolonií v západní Africe hranice států vůbec neodpovídají přirozeným hranicím různých etnik. To znamená, že příslušníci stejné etnické skupiny, jako třeba Fulbové nebo Hausové, žijí v různých státech s odlišným politickým, hospodářským a společenským systémem. Etnické skupiny procházejí v průběhu času vývojem, který vychází z kořenů rozličných kmenů a rodů a je závislý na daném stupni kulturního a společenského stavu etnika.

Základní jednotku tvoří rod. V pravěku byl univerzální společenskou institucí. Rodové zřízení bylo původně založeno na společném vlastnictví výrobních prostředků a na dělbě práce.

Jako původní etnické skupiny jsou v literatuře nejčastěji uváděny kmeny. Ve společnosti představují jednotné a nezávislé skupiny rodů se společným původem, jazykem, kulturou a společenskou organizací a žijí na společném území. Existují buď samostatně nebo se slučují s jinými kmeny, ať už dočasně nebo natrvalo a vytvářejí různé svazy a kmenové konfederace. Z kmenů postupně vznikaly národnosti a následně i národy, ale to pouze tam, kde byly pro tento vývoj vytvořeny podmínky.

Národnost vzniká po rozpadu kmenů a rodů a v procesu formování společnosti a státu, to znamená ve starověkých státech nebo ještě později. Například česká národnost vznikla z několika historicky a jazykově příbuzných kmenů ve středověkém přemyslovském státě. Ale naopak například na indickém a africkém kontinentě vznikaly národnosti z mnoha různých etnických skupin až v průběhu novověku. Jednotlivé národnosti se většinou dále vyvíjejí v národy. Při definování národů existují stále nesrovnalosti. Například v porovnání některých starověkých a současných národů jsou velké rozdíly jak v pojetí, tak i ve výkladu. Starověké skupiny předsta-

vují mnohem méně určité seskupení etnických skupin a jejich jednotlivým prvkem byl především otrokářský systém ve společnosti. Zato označení přírodní národy je zavádějící, protože tady nejde v žádném případě o národ, ale o původní etnické skupiny, které buď setrvávají jako kmeny, nebo se vyvinuly v menší národnostní skupiny.

Nejvyšším stupněm etnické společnosti je moderní národ. Je založen na společném jazyce, území, kultuře ekonomice, historickém vývoji i na psychickém založení. Jeho rozvoj začal až v průmyslových společnostech. Některé světové národy prošly dlouhým etnickým vývojem od kmenů, přes formování národů, až po vznik moderního národa ve vyspělých společnostech. Existují ale i národy, které se vyvinuly velice rychle. Uvnitř národů pak mohou existovat jiné skupiny obyvatelstva, které se vyznačují jistými etnografickými zvláštnostmi a odlišnostmi - kulturou, nářečím, krojí, náboženstvím a podobně. Takové skupiny označujeme jako etnografické, nebo jako národností skupiny, či menšiny.

2 ZÁKLADNÍ ÚDAJE O AFRICE

Afrika je druhým největším kontinentem východní polokoule i Starého světa a rozkládá se po obou stranách rovníku. Jméno dostala z latinského názvu Africa, což ve starověku bylo jen území severní Afriky, obývané barbarskými Afry.

K Africe patří i množství ostrovů, kterými jsou Kanárské ostrovy, Kapverdské ostrovy, Madeira, Fernando Póo, Sv. Tomáš, Sv. Helena, Ascension a skupina Tristan da Cunha v Atlantském oceánu. Dále pak Madagaskar, Mascharény, Seychely, Zanzibar s Pembou, souostroví Komory a ostrov Sokotra v oceánu Indickém.

2.1 Povrch

Afrika je převážně rozlehlá tabule, na okrajích ohraničená pohořími. Pohoří vystupuje stupňovitě od pobřeží, takže se zde téměř nevyskytují přímořské nížiny. Řeky sestupují k moři vodopády a peřejemi, jako třeba Kongo, takže je lze využít k plavbě jen zčásti.

Nejvyšší výšky dosahuje ve skupině Kilimanjaro vrchol Uhuru (5895 m). Nejnižším bodem je proláklina Aralského jezera ve francouzském teritoriu Afar a Issa, která leží 173 metrů pod úrovní hladiny moře. Podél východního okraje tabule postupuje velký příkopový zlom od Rudého moře směrem k ústí řeky Zambezi. Propadliny tohoto příkopu jsou vyplněny spoustou velkých jezer. Na severozápadě vystupuje vysoké pohoří Atlas, členěné do několika skupin. Bylo zvrásněno stejným geologickým pochodem jako Alpy, Pyreneje atd., je tedy poměrně mladé, proto se jeho tvary odlišují od ostatního vzhledu povrchu Afriky.

Jižně odtud se rozkládá největší poušť světa – Sahara, o rozloze 7 750 000 km², sahající na západě až k Atlantskému oceánu. V ní vystupují stará pohoří Ahaggar a Tibesti, na jihovýchodě pak mohutná Etiopská vysočina. V oblasti rovníku je řada sopek, zejména podél příkopové propadliny. Jižní část Afriky je náhorní plošina, pokrytá zčásti pouští. Pro severoafrické pouště jsou charakteristické prolákliny tzv. šoty.

2.2 Sopky

Meru v Tanzanii, Mt. Karisimbi v Rwandě, Mt. Cameroon v Kamerunu, Pico de Tezde na Kanárských ostrovech atd.

2.3 Povodí

Většina kontinentu je odvodňována do Atlantského oceánu a Středozemního moře (Nil, Sénégal, Gambie, Congo, Oranje), do Indického oceánu vtéká z větších řek jen Limpopo a Zambezi. Většina řek není splavná.

2.4 Podnebí

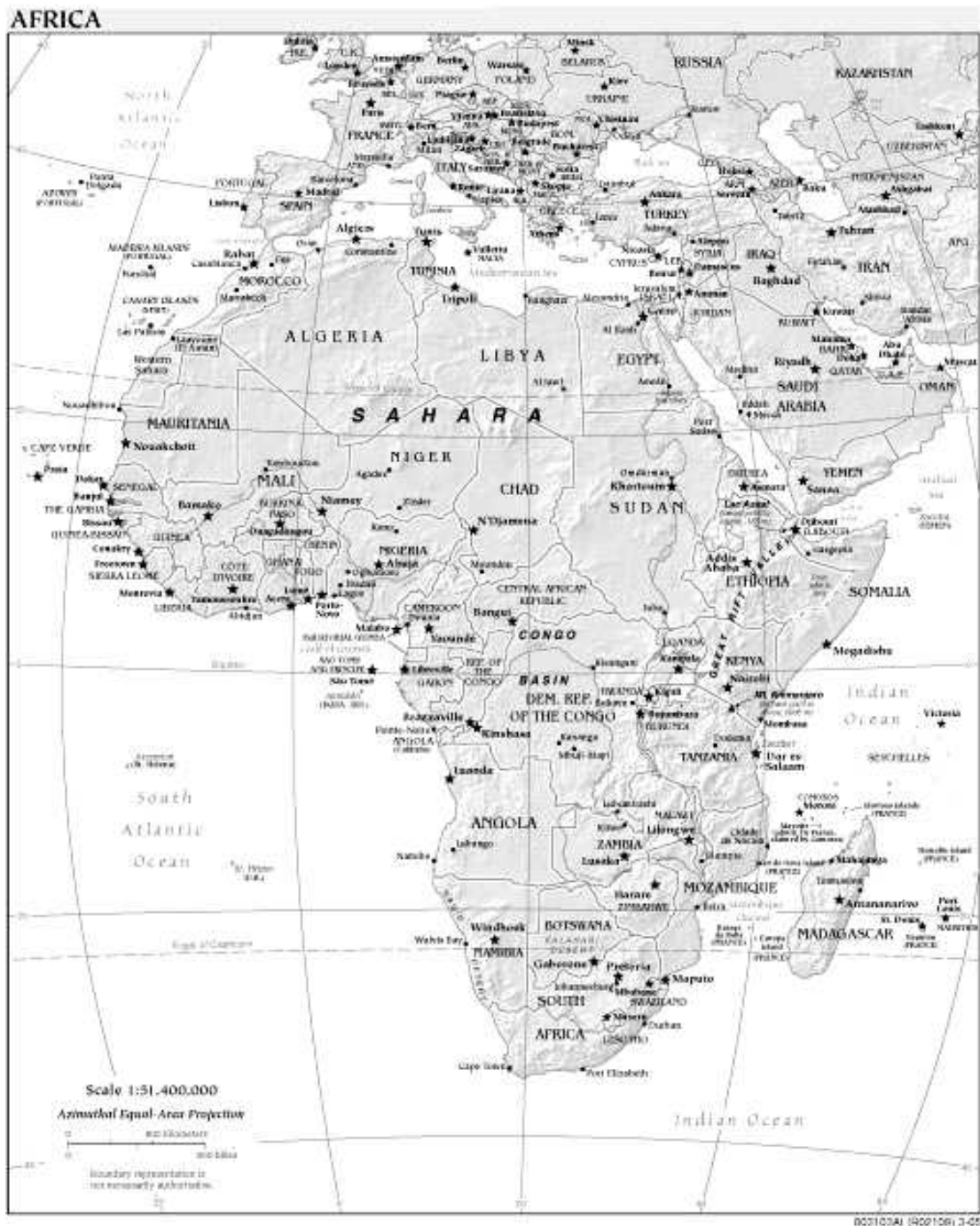
Na většině území v Africe je podnebí tropické. Subtropické je pouze na severu a jihu. Nejvyšší teplota byla naměřena v oáze Azízia v Libyi a to 58° C. Největší množství srážek padá na návětrných horských svazích v Kamerunu. Nejméně pak spadne na Sahaře, kde místy vůbec neprší i několik let.

2.5 Fauna a flóra

Kolem rovníku se rozkládá pás vlhkého tropického pralesa, který k severu a k jihu přechází ve stepi a savany, a ty opět dále v poušti (Sahara, Nubijská a Libyjská poušť na severu, Kalahari a Namib na jihu). Pobřeží Středozemního moře a Kapsko v jižní Africe mají subtropickou vegetaci. Bohaté pásy savan jsou bohaté na živočišstvo, ale samotný prales je mnohem chudší. V savanách žijí lvi a leopardi, antilopy, zebry, žirafy, sloni, nosorožci, v řekách a jezerech hroši a krokodýli. Z ptactva jsou významní pštrosi, z hmyzu termity, dále hadi, ještěrky aj. Ve vlhkých tropických lesích žijí opice (gorila, šimpanz). Některé druhy zvířete jsou chráněny ve velkých přírodních rezervacích – národních parcích, nejznámější je asi Krügerův národní park v Jihoafrické republice.

Rozloha	asi 30 319 000 km ² (20.28% světa)
Nejvyšší hory	Uhuru (Kilimandžáro) 5 895 m n.m., Východoaf. Vysočina Kenja 5 194 m n.m., Východoaf. Vysočina

	Ruwenzori 5 119 m n.m., Uganda
	Ras Dašan 4 620 m n.m.m., Etiopská vysočina
	Mount Elgon 4 321 m n.m., Východoaf. Vysočina
	Džabal Tubkal 4 165 m n.m., Vysoký Atlas
Nejdelší řeky	Nílu-Kagera 6 671 km
	Congo (Zair) 4 835 km
	Niger 4 160 km
	Zambezi 2 660 km
Největší jezera	Viktoriino 68 800 km ²
	Tanganjika 32 893 km ²
	Njasa (Malawi) 30 800 km ²
Střední výška	750 m
Nejnižší bod	-173 m (proláklina jezera Aralského)
Nejsevernější bod	Bílý mys v Tunisku 37°21' s.š. a 9°50' v.d.
Nejjihnější bod	mys Střelkový (Agulhas) v JAR 34°52' j.š. a 20°02' v.d.
Nejzápadnější bod	Zelený mys (Cap Vert) v Senegal 14°45' s.š. a 17°35' z.d.
Nejvýchodnější bod	mys Hafún v Somálsku 10°26' s.š. a 51°23' v.d.

obr. 1 Mapa Afriky

3 AFRIKA A JEJÍ OBYVATELÉ

V současné době je etnická situace v Africe poměrně složitá. Žijí zde jak nejvyšší lidé na světě, jejichž průměrná výška je více než 180 cm, tak i nejmenší, kteří nedosahují ani 145 cm.

Většina obyvatel jižní, východní a střední Afriky se řadí do jazykové skupiny Bantuů. Mezi nejpočetnější z nich patří Fangové, Xhosové, Lubové a Zulové. Bantuové jsou poměrně vyššího vzrůstu, v rozmezí mezi 167 až 177 centimetry. Jsou to převážně zemědělci. Jejich lebka je protáhlá, pleť dosti tmavá a ústa široká a vystouplá.

V oblasti střední Afriky žijí Pygmejové, jejichž průměrná výška je pouhých 130 až 145 centimetrů. Oproti tělu mají větší hlavu, krátký obličej a široký nos. Hovoří také bantuskými jazyky. Za největší lidi na světě jsou považováni Niloti (tzv. nilotské jazyky), kmeny sídlící ve východním Súdánu. Mají dlouhé štíhlé končetiny, úzký nos a taky poměrně úzké rty. Jejich pleť je velmi tmavě zbarvená, dokonce i sliznice rtů a jazyk. Mezi nilotské jazykové skupiny patří také Nuerové, Dinkové, Masajové, Šilukové a další.

Za přímé potomky afrického obyvatelstva jsou považováni Křováci, kteří společně s Hotentoty patří mezi vymírající skupiny obyvatelstva. Křováci jsou podobného vzrůstu jako Pygmejové. Jejich výška se pohybuje mezi 145 a 155 centimetry. Ovšem od ostatních skupin se v Africe liší hlavně svým zbarvením pleti, která je žlutohnědá. Jejich oči jsou hnědé, vlasy hnědočerné a rostou ve tvaru pepřových zrnků. U žen je velmi výrazná tzv. steatopygie, což je nadměrné ukládání podkožního tuku v zadních partiích těla.

3.1 Podrobný přehled afrických národů

3.1.1 Původní etnické skupiny

1. **Bantuské** - Angonijové, Bagandové, Bangiové, Banjorové, Barotsové, Bečuánci, Bembové, Burundové, Čagové, Čokvové, Dualové, Hehové, Hererové, Ilové – Tongové, Kikujové, Kongové, Kubové, Lubové, Lundové, Makondové, Makuové, Mašonové, Matabelové, Mbundové, Mongové, Ngalové, Ňamvezové, Ňakusové, Ndebelové, Ovambové, Ovimbundové, Pangvové, Rwandʼané, Sothové, Svahilci, Svazijci, Tsongové, Vendové, Wayaové, Xhosové, Zulové
2. **Berberské** - Berbeři, Guančové, Kabylové, Maurové, Rifové, Šluhové, Tuarégové
3. **Čadohamitské** - Hausové, Kototkové, Mandarové, Musgové
4. **Fulbské** - Fulbové
5. **Guinejské** - Akanové, Binijsi, Ewové, Ibové, Jorubové, Kruové, Nupové
6. **Indonéské** - Merinové, Sakalavové
7. **Khoisanské** - Bergdamové, Hotentoti, Kindigové, Sandávové, Sánové
8. **Kúšitské** - Afarové, Ísové, Bédžové, Danakilové, Gallové, Hadendoané, Sidamové
9. **Nilotské** - Ačolové, Barijsi, Lotukové, Dinkové, Nuerové, Šilúkové, Karamojové, Turkanové, Sukové, Nandiové, Joluové, Masajové
10. **Mandské** - Danové, Kpellové, Mandingové, Soninkové, Susové
11. **Semibantuské** - Bagirmové, Bongové, Kanurové, Forové, Núbijci, Sarové, Songhajové, Tedové
12. **Semitské** - Amharové, Arabové, Baggarové, Guragové, Súdánci, Šoové, Tigraňové, Tigrejci
13. **Súdánské** - Bamilékové, Bamumové, Tikarové, Barbové, Bobové, Džukunové, Grusiové, Gurmové, Kissijové, Temnové, Lobiové, Mosijové, Senufové, Tivové, Wolofové
14. **Ostatní Súdánské** - Azandové, Dagové, Gbayové, Kordofánci, Nubové, Kunamové, Mabové, Mangbetové, Moru – Madiové, Sererové, Mundové, Vutové

3.1.2 Současné národy v Africe

Alžíráné, Angolané, Beninci, Botswané, Čad'ané, Džibut'ané, Egypt'ané, Etiopové, Gabunci, Ghaňané, Guinejci, Jihoafričané, Kamerunci, Kapverd'ané, Keňané, Komořané, Konžané, Lesothové, Liberijci, Libyjci, Madagaskarci, Malawijci, Malijci, Maročané, Mauretánci, Mauricijci, Mosambičané, Namibijci, Národy Guineje- Bissau, národy pobřeží slonoviny, národy rovníkové Guineje, Nigerijci, Nigeřané, Reunionci, Senegalci, Gambijci, Seychelané, Sierraleoňané, Somálci, Středoafričané, Súdánci, Svazijci, Tanzanci, Togané, Tunisáné, Ugand'ané, Volt'ané (Horní Volta), Zaiřané, Zambijci, Zimbabwané

3.2 Charakteristika některých etnických skupin v Africe

3.2.1 Zulové

obr. 2 Tanečník z kmene Zulu

obr. 3 Zulské korálky

Kmen Zulů je černošská skupina řadící se do bantuských jazykových skupin. Žije převážně ve státě Natal v Jihoafrické republice. Počátkem 19. století vytvořili kmenový svaz, v čele s náčelníkem Čakou, alias Černým Napoleonem. Tento svaz byl založen na kmenových tradicích a vojenské diktatuře. Zavedli novou techniku *boje zblízka* pomocí ostrých hrotů tzv. asgajů. Jejich válečná tažení způsobila migraci různých etnik, ke kterým docházelo i u samotných Zulů. Část tedy odešla do dnešního Zimbabwe, Malawi a Tanzanie. Většina jich ale zůstala na území Jihoafrické republiky. Stali se jednou z nejvýznamnějších skupin v celé jižní a jihovýchodní Africe a dnes patří k nejpočetnějším. Jsou dobře známí díky svým korálkům, košíkům a drobným řezbářským pracím.

Zulové věří, že jsou potomky náčelníka Konga, a v 16. století migrovali na jih. S sebou přinesli i spoustu tradic a zvyků. Během 17. a 18. století spousta náčelníků uzavřela dohodu s Brity a tím jim předala vládu nad svými vesnicemi. To však způsobilo spoustu konfliktů, jelikož Zulové měli silný patriarchální systém vedení vesnic, takže proti Britům bojovali, ale bohužel vyhrát nemohli, protože moc a síla Britů byla mnohem větší. Nakonec, když už většina území patřila Britům, se Zulové rozhodli, že už nehodlají dále setrvávat pod britskou nadvládou, a tak roku 1879 vypukla válka. Prvních šest měsíců byli podrobena Britům, kteří vyhnali zulské krále a rozdělili zulské království. 1906 zasáhla jiná vzpoura a Zulové pokračovali ve snaze získat zpět, co jim patřilo.

Zulové věří v boha stvořitele, zvaného Nkulunkulu. Tento bůh však není v žádné interakci s člověkem a v běžném životě nemá žádný význam. Proto se snaží každodenně spojit s duchy, a to duchy svých předků, k čemuž používají věštby a zaklínadla. Věří, že všechna smůla je výsledkem černé magie nebo uraženosti duchů, protože příroda netrestá.

Obyvatelstvo je v podstatě rozděleno zhruba na polovinu. Jedna polovina žije ve městech, a druhá polovina žije na venkově, kde pracuje.

3.2.2 Masajové

obr. 4 Masajský bojovník

obr. 5 Masajské dívky

Jsou slavní bojovníci a pastevcí. Je to významný černošský kmen nilotského původu, ovládající planiny východní Afriky, hlavně v severní Tanzanii a jihozápadní Keni. Původně pocházejí pravděpodobně z nějaké severnější oblasti, od pramenů a přítoků horního toku Nilu. Jsou tradičními chovateli skotu a mají řadu kulturních a společenských zvláštností, jako například oddělenou

výchovu chlapců a dívek, vojenskou organizaci, či zvláštní lékařské praktiky - pití čerstvé hovězí krve a podobně. Dobytek je pro ně zárukou kvalitního života, mléko a maso je pro ně nejlepší stravou.

Dříve si vystačili jen s dobytkem, ostatní jídlo dostali výměnou, ale dnes jsou závislí na vlastní úrodě. Proto svá stáda stěhují z místa na místo, aby tráva mohla znovu narůst. Funguje zde systém držení půdy, všichni dohromady sdílí vodu a pastvinu. Od dob kolonizace spousta z toho, co patřilo Masajům, bylo sebráno a vznikaly soukromé farmy a ranče, vládní projekty, či parky pro divokou zvěř. Většinou jim zůstaly jen ty nejsušší a málo úrodné oblasti. V dnešní době jsou tedy Masajové stále více nuceni usazovat se a přijímat práci ve městech.

Masajská společnost je organizována do mužských věkových skupin, jejíž členové jsou společně připravováni na poslání bojovníků. Nemají náčelníky, ale každý útvar má ve svém čele nějakého duchovního vůdce. Masajové ctí jednoho boha, který žije vlastně ve všem a může se zjevit, buď jako něco příjemného, ale i něco zlého a zničujícího. Spousta Masajů však dnes patří k různým křesťanským církvím.

3.2.3 Ašanti

obr. 6 Ašantský muž

obr. 7 Ašantská žena

Ašanti obývají území ve střední Ghaně přibližně 300 kilometrů od mořského pobřeží. Patří do Akanské skupiny, kde jsou jedním z nejvýznamnějších kmenů. Tento kmen je poměrně mladý. Je starý sotva padesát let. Ghana - dříve Zlaté pobřeží byla až do roku 1957 britskou kolonií.

Dnes je politicky rozdělena na čtyři hlavní části. Ashanti je střediskem a hlavním městem je Kumasi.

Pro Ašanty je nejdůležitější rodina a rod matky. Říká se, že dítě zdědí ducha a duši po otci a krev a tělo po matce. Proto je dítě více spjato s matčíným rodem.

Ašanti žijí ve velkých, početných rodinách. Žijí v různých příbytcích či chatrčích, které jsou obestaveny kolem dvorku. Hlavou rodiny je obvykle nejstarší muž, který zde žije. Je zvolen staršími a všichni ostatní se mu musí podřizovat. Je nazýván *Otcem* nebo *Otcem domu*.

Chlapce ve věku osmi až devíti let učí otcové různým dovednostem. Otec má taky povinnost platit svým dětem školu. Dívky se zase učí od svých matek vaření a domácím pracím. Taky musí chodit na pole a nosit důležité věci, jako například vodu, atd.

Velmi důležitou roli ve společném životě Ašantů hraje manželství. Je zde povolena i polygamie. Pokud muž má více než jednu ženu, je to známka jeho velkorysosti a podpory růstu rodu.

Ženy tohoto kmene nemohou uzavřít sňatek bez souhlasu rodičů. Některé z nich svého muže poprvé vidí až v den svatby. Rozvod je u Ašantů velmi ojedinělý, protože je povinností rodičů na obou stranách postarat se, aby manželství fungovalo a vydrželo.

Ašantská vláda připomíná pyramidu. Nejvyšším představitelem je král, který velí konfederální radě složené z hlavních náčelníků, kteří velí zase oblastním vůdcům, a ti zase předsedají oblastní radě starších. V každé vesnici je pak rada vesnická, tvořená hlavami jednotlivých domácností.

Ašantská kultura je směsicí různých nadpřirozených a spirituálních sil. Ašantové věří, že zvířata, rostliny a stromy mají taky duši. Taky věří v různé víly, čarodějnice a lesní přízraky. Existují zde různá náboženská přesvědčení - kult předků, vyšší bohové a nejvyšší ašantská bytost se nazývá *Nyame*. Ašantové pořádají různé ceremonie, mezi něž patří svatba, narození dítěte, dosažení puberty, pohřby a podobně.

V ašantské kultuře je velmi posvátná *zlatá stolička*, jež je obklopena spletitou legendou, kterou mohou vyprávět jen staří ašantští muži. Tato stolička je velmi pečlivě ochraňována. Říká se, že na ní nikdy nikdo neseděl, a než se k Ašantům dostala, nikdy se nedotkla země. Stolička je ašantským symbolem a reprezentuje předky, dobré zítí a ašantský lid.

Ašantské umění je velmi rozmanité. Dříve, než objevili tkaní, vyráběli si oblečení z kůry stromů. S tkaním přišla i bavlna a hedvábí. Tkaní je u Ašantů výhradně mužskou záležitostí. Ženy jenom zpracovávají bavlnu na přízi. Existuje spousta tkaných vzorů a každý z nich má svůj název. Vzory nejsou vždy jen tkané, ale taky se tisknou pomocí razidel.

Mladé dívky se učí od svých matek hrnčířství. Dostupné jsou různé barvy keramického barviva. Dále Ašantové vytvářejí například dřevořezy a slévají kovy.

4 AFRICKÉ TEXTILIE

Stejně jako jsou africké oděvy mnohdy považovány za umělecká díla, u textilií je tomu stejně. Oděvy jsou sešívány z úzkých pruhů látek a to proto, že tkalcovské stroje, na kterých jsou textilie vytvářeny africkými muži, jsou taky úzké, takže není možné vyrobit látky širší. Inspirace pro vzory jsou čerpány z okolí. Nejoblíbenějším vzorem je střídání geometrických obrazců. Nejčastěji se při výrobě barevných látek používá batika, především vyvazovaná nebo šitá. Poměrně pracná je technika rezervy z maniokového těsta nebo rýžové kaše, kterou se potře celá textilie a pak se do ní vyškrábe pomocí kovových nebo dřevěných vidlic, či pouhou větvičkou, požadovaný vzor. Po zaschnutí se látka barví, a to buď, indigem nebo různými odvary z rostlin.

Předem je dáno, k jakému účelu bude textilie použita a podle toho se určí rozměr. Jiný rozměr má například královský oděv *kente* a jiný oděv prosté ženy z Guineje.

Jistou zajímavostí jsou látky tzv. *Adinkra*, vyráběné v Ghaně. Na rozprostřenou látku se tisknou vzory pomocí malých razítek, vyřezávaných výhradně muži z tykve nebo kusu dřeva. Tyto vzory mají pochopitelně zvláštní symboliku. Na tisk používají černou barvu, jejíž příprava je několikahodinovou záležitostí. Připravují ji mladé ženy ze stromu zvaného *badie*. Jeho kůra a dřevo se musí několik hodin máčet ve vodě.

Netiskne se jen jeden vzor, ale několik motivů současně na jednom pruhu látky, širokém asi 35 centimetrů, který má většinou modrou, červenohnědou nebo žlutou barvu. Pruhy se pak sešijí ozdobným stehem k sobě. Symboly adikra můžeme vidět třeba i na domech, či automobilech. V současné době jsou spíše jen dekorativním prvkem bez hlubšího významu.

Jiné textilie se nazývají *adire*, jsou barveny indigem a základem je čistá bílá látka. Výroba tímto způsobem vyžaduje velkou zručnost a především trpělivost. Každá žena má svůj vlastní, lehce rozpoznatelný styl. Barvení indigem je poměrně složitý proces. K výrobě se používají čerstvě rozdrcené listy indiga nebo častěji indigo sušené. Prodává se na trhu ve formě placky nebo malé koule. Potřebné množství se nechá tři dny uležet v kádi s vodou, poté se odstraní nečistoty. Pro docílení tmavšího odstínu se používá dřevěné uhlí. Vzory, které ženy vytvářely byly - jak už bylo uvedeno - velmi pracné a složité, proto se později zapojili i muži, kteří vyráběli šablony velmi podobné ručním vzorům.

Nigerijští Jorubové vyrábějí barevné tkaniny, kterým se říká ***Aso oke***. Mají několik barevných variací, z nichž je nejoblíbenější modrá, béžová a fuchsiově červená. Nejstarší je tmavě modrá, která bývá označována za předchůdce všech látek. Nejvýznamnější hodnotáři nosili *aso oke* vyrobené z hedvábí. I zde jsou nejčastějším ornamentem geometrické tvary.

Barbarské ženy v Mali zase vyrábí tzv. ***bogolanfini***, což je ***blátěná batika***. Vyrábí se ve čtyřech barvách – černé, hnědé, červené a bílé. Základem je bílá bavlněná látka. Nejprve se namočí, usuší a nastříhá. Poté je na ni nanese bahno, do kterého se klacíkem škrábou obrazce. Na bahno se potom nanese barvicí směs. Tato technika je v Mali dodnes velice populární. V západní Africe se zase používá batika vosková, která je velmi podobná blátěné. Charakteristické je pro ni tzv. ***krákelování***, kdy nanesená barva pronikne drobnými prasklinkami, čímž vznikne zajímavý efekt. Někdy se schválně tkanina s naneseným voskem různě mačká, aby se ve vosku uměle vytvořily prasklinky. V Anglii jsou vyráběny velmi zdařilé napodobeniny, téměř k nerozeznání od originálu, a proto jim dnes Afričané dávají přednost, zejména pro jejich nižší cenu.

Kente je další z nejznámějších afrických textilií. Původně to byl hedvábný pestrý oděv, nošený pouze panovníkem a jeho rodinou. Později se však tento oděv rozšířil i mezi ostatní lidi, ale dodnes má slavnostní ráz. Každý vzor na něm má svůj vlastní název a vyjadřuje lidovou moudrost. Třeba vzor ***nyawoho*** znamená stát se velmi bohatým, a proto jej směli nosit jen bohatí muži.

Bavlněná potištěná tkanina o rozměrech 110 x 150 cm, nošená omotaná kolem boků, je nedílnou součástí oděvu na východě Afriky. Název ***Kanga*** znamená ve svahilštině drubež, perlička. Vzorek na tomto oděvu je podobný peří perličky, proto dostala tkanina tento název. Každé ženě by měl její muž jednou za čtyři měsíce koupit čtyři nové kangy. Každá z nich byla k jiné příležitosti a ženy si jich velmi považovaly a uchovávaly je ve speciálních truhlách. Jednotlivé vzory na kangách jsou symetrické, takže se vždy navrhla jen polovina, či třetina vzoru, která se pak zrcadlově převracela. Často je na oděvu natištěn i text, který většinou obsahuje nějakou lidovou moudrost nebo politická hesla. Původně se tisk prováděl pomocí dřevěných forem, ale později je nahradily tiskařské stroje. V 1. polovině 20. století byly tyto látky vyráběny v továrnách mimo Afriku, a to ve Velké Británii, Nizozemí, v Indii, Japonsku a Číně. Později je však nahradily látky vlastní výroby. Největší továrna byla - a stále ještě je - RIVATEX v Eldoretu v Keni. Ročně se

zde vyprodukuje na 400 tisíc metrů látky. Díky rotačnímu tiskovému systému, který továrna využívá, je tisk rychlý a kvalitní.

Poslední textilií, o které se chci zmínit, je tzv. ***rafiová textilie***. Je vyráběna ve státech, které leží na území deštného pralesa a právě v tomto deštném pralesě roste rafiová palma (*Rafia vinifera*), která je základní surovinou pro výrobu rafiové textilie. Hotová utkaná textilie nebývá větší než 0,8 m² a je tkána na rámu, který je ve sklonu 45° proti tkalci. Kácení palm a příprava látky, čili tkání, je práce výhradně mužská. Ženy zase vytvářejí zdobení.

Tyto oděvy byly dokonce oblíbeny i v Evropě, a to v období renesance. A také není divu, že jejich abstraktní dekor byl inspirací pro mnoho umělců, jako je například Paul Klee či Henri Matisse.

Co se týče zdobných prvků, tak nejobvyklejší je výšivka. Vyšívání se věnují výhradně muži. Inspiraci čerpají z arabské kaligrafie a symbolů. Nejčastější motiv je osm do sebe zaklíněných stylizovaných nožů. Některé oděvy jsou vyšity třeba jen kolem výstřihu, na dolním okraji nebo třeba na okrajích rukávů, jiné jsou výšivkou vyzdobeny kompletně, a to zejména sváteční oděvy.

5 AFRIČANÉ A JEJICH ODĚVY

Pro obyvatele Afriky, žijící tradičním způsobem života, je typická nahota, která je pro tropické podnebí v Africe velmi praktická. Původní oděv byl tedy velmi jednoduchý, tvořený malým kusem látky nebo kůže. Až postupně si začali Afričané tělo zahalovat, a to především pod vlivem islámského a křesťanského náboženství. Oděvy se vyrábí převážně z kůže a různých druhů rostlinných vláken.

Pozdější tradiční africký oděv sešitý z úzkých pruhů látek se dá považovat mnohdy za umělecké dílo. Jeho výrobci se tomuto řemeslu učí od dětství a dědí se z generace na generaci. Podle vzoru a zdobení se dá docela lehce určit, ve kterém regionu, či přímo rodině byl oděv vyroben. Barevnost se v každém regionu liší a má svůj zvláštní význam. Jak je známo, tak jednotlivé barvy mají v Africe určitou symboliku. Bílá je barvou smrti, červená barvou krve a žlutá, či zlatá je doménou pouze panovníka a jeho rodiny.

U Afričanů jsou oblíbeny výrazné a jasné barvy. Dříve převažovaly abstraktní a zvířecí motivy, ale po příchodu Evropanů se začaly užívat vzory hlavně květinové. Hlavní funkcí oděvu je vyjádření příslušnosti k určité společenské skupině. Například u kmene Zulu se liší oděv provdané a neprované ženy. U Konžských Bwaků si zase prostitutky zahalovaly poprsí jako znamení svého „zaměstnání“. A třeba u Ibů v Nigerii chodí oblečeny jen vdané ženy. Podle oděvu lze zjistit mnohé, nejen společenskou úroveň, či příslušnost k určité skupině. Například hererské dívky nosí na zástěrce perlu, aby případní nápadníci rozpoznali, že je dívka zasnoubená.

Barevnost také hodně vypoví. Jak již bylo uvedeno výše, některé barvy mohou nosit pouze vysoce postavení.

Pro většinu vesničanek je typický šátek omotaný kolem hlavy a sukně různé délky, která je vlastně jedním pruhem látky omotaným kolem boků. Oblíbená je i bederní rouška a u mužů pouzdro na penis.

Odívání obyvatel vesnice a měst se hodně liší. Lidé ve městech se oblékají podle evropských a amerických trendů. V 50. a 60. letech 20. století se na výrobu oděvů používaly průmyslově vyráběné textilie s politickými motivy. Typické africké motivy byly nahrazeny tvářemi prezidentů, ministrů, či jiných politických příslušníků a mnohdy doplněny hesly jako svoboda či spravedlnost.

Kůže domácích i volně žijících zvířat, jako velbloudů, koz, ovcí, skotu a kočkovitých šelem, je základním materiálem na výrobu tradičního afrického oděvu. Tento oděv je velmi skromný, ale v africkém klimatu se není čemu divit. Nejčastěji se nosí jen bederní roušky, u mužů můžeme někdy vidět pouzdra na penis. V některých kmenech morálka nakazuje zahalování nohou, což je Evropany docela podivné. Ukázat koleno je něco nepřipustného, zato nahá horní polovina těla nikoho nepohoršuje.

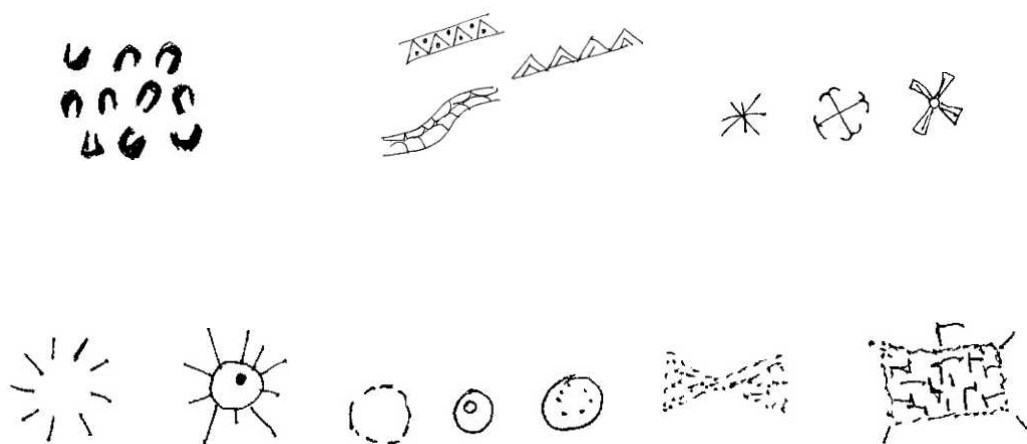
Africké ženy jsou stejně jako všechny ženy na světě velmi parádivé, a proto své oděvy obohacují a zdobí kovovými nýty a korálky nebo mušlemi kauri - jako například Himbské ženy na severozápadě Namibie. Jinde zase dominují drobné skleněné korálky pestrých barev. Třeba členové kmene Zulu jsou pro svou korálkovou tvorbu jedním z nejznámějších kmenů v Africe. Ndebelské dívky z Jihoafrické republiky nosí odmala zástěrky celé z drobných barevných korálků. Jinde se spokojí třeba jen s několika šňůrami korálků.

Masajové z východní Afriky dřív museli dokázat svou mužnost tím, že ulovili lva. Samozřejmě jej nelovil jedinec, ale celá skupina. Ovšem zasadit smrtelnou ránu mohl jen vybraný mladík. Ten pak nosil hřívu zabitého lva jako ozdobu hlavy. Později už se nelovili lvi, ale spíše menší zvířata, jako opice a ptáci. Z ptačího peří a opičí srsti si taktéž vyráběli slavnostní pokrývky hlavy.

Na východě Afriky, v kmenu Samburů, je zvykem, že si dívky na svou svatbu oblékají speciální oděv ze tří druhů kůže. Tento oděv však nemůže být zhotoven kýmkoliv. Šít svatební šaty mohou jenom starší vdané ženy. U mužů je zase samozřejmostí jednoduchý plášť z kozí kůže.

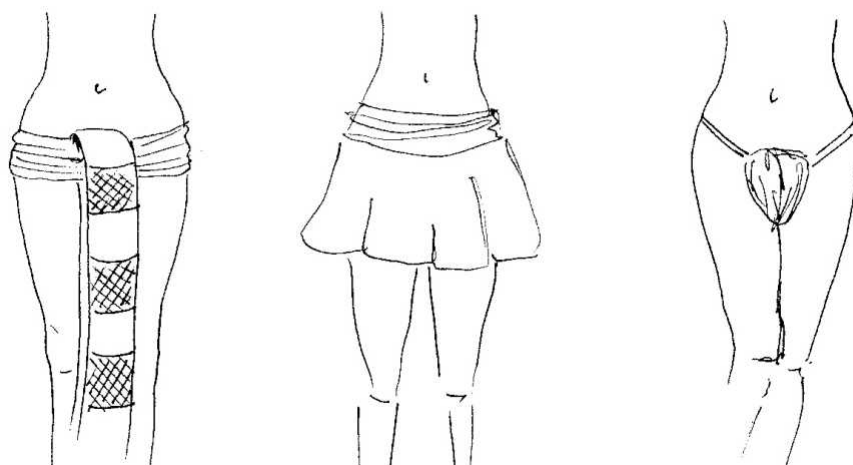
V deštném pralese Ituri v Kongu žije kmen Pygmejů. Jak je již známo, jsou to lidé velmi malého vzrůstu. Muži nemají ani 145 centimetrů a průměrná výška tamních žen je ještě o 10 centimetrů méně. Živí se především lovem zvěře a sběrem plodů, inklinují ke kočovnému způsobu života. Svůj oděv vyrábějí z kůry stromů a práci mají přesně rozdělenou. Muži odtrhnou ze stromu kůru, kterou vysuší nad ohněm a poté do ní tlučou kladivem, dokud nezměkne. To může trvat i pár hodin. Ženy zatím připraví z rostlin a drobných plodů pastu na barvení látky. Nanáší ji prstem nebo větvičkou. Látka se zdobí abstraktními motivy, jejichž náměty čerpají z okolí. Nejčastěji je to stylizované slunce, měsíc, hvězdy, ale i rostlinné listy či zvířecí motivy – hadí, či gepardí vzor, létající hmyz a podobně. Ornamenty jsou tvořeny jen jednoduchými liniemi nebo souvislou řadou

drobných bodů nebo čárek. Zástěrku s takovými motivy vlastní každá žena, ale nosí ji jen při slavnostních příležitostech.

obr. 8 Abstraktní vzory na bederních rouškách Pygmejů

Bederní roušky jsou nepoužívanější součástí oděvů na africkém venkově, a to u mužů i žen. Materiálů, ze kterých se bederní roušky vyrábějí, je spousta – kůže, tráva, listí, kůra, kousky látky, korálky a podobně. Mají většinou zakrýt jen to nejnnutnější a ženy často kromě nich na sobě už nic jiného nemají. Nejjednodušší typ roušky je tvořen jen dvěma pruhy kůže či látky, jeden vepředu a druhý vzadu, zavěšené na šňůře, která se v pase převazuje. Šířka i délka pruhů se různě liší. Jednak podle věku - například mladé dívky nosí poměrně úzké pruhy - jednak záleží na příležitosti - některé slavnostní roušky mají pruhy širší a jsou zdobeny různými způsoby. Třeba dívky z kmene Booli v Kongu si při tanci připevňují na zadek zvoneček, zavěšený na šňůrce kolem pasu.

obr. 9 Vybrané typy bederních roušek

Agbada nebo riga je bohatě vyšíváná pánská košile se širokými rukávy splývavého střihu, což je v podstatě velký obdélník látky přeložený napůl, uprostřed s otvorem pro hlavu. Abgada je název jorubský. Riga je názvem Hausů, obojí je názvem pro totéž. Vyrábějí se z ručně tkaných textilií. Byly považovány za opravdové bohatství. Byly pečlivě uchovávány, jelikož se dědily z otce na syna. Je to nákladný oděv, zvláště vyšívka je záležitostí velmi časově náročnou. I proto jsou dnes upřednostňovány jednodušší vzory. Nejcennější jsou abgady z bílé bavlny – tzv. **fary**, červeného hedvábí – tzv. **alharini** nebo **alaari** a barvené indigem – tzv. **saki** nebo **etu**. Oblíbené motivy jsou dva nebo osm zaklíněných nožů; motivy odvozené z arabské kaligrafie nebo třeba nekonečný uzel.

Pagne jsou dvoudílné dámské šaty nošené v Guineji, podobné se však s oblibou nosí i v Ghaně a Nigérii. Jsou tvořeny dvěma pruhy látky, z nichž každý je 160 centimetrů dlouhý a 1 metr široký. Jeden z nich se omotává kolem pasu, jako sukně, druhý pak tvoří živůtek s širokými ramínky a volán kolem boků, jehož délka záleží na vkusu nositelky. Případný zbytek látky může sloužit jako šátek na omotání hlavy. Dnes se na jejich šití používají průmyslově potištěné textilie, ale dříve si ženy látky barvily samy. Využívaly především batikované techniky, kdy různým svazováním, propletáním a omotáváním provázky docilovaly různých vzorů. Tímto způsobem barvily látku, nastříhanou na úzké pruhy.

6 ÚČESY AFRIČANŮ

Nedílnou součástí jsou i účesy. Dají se rozdělit do tří skupin. Jednak úprava vlasů v období mezi dětstvím a pubertou, styly účesů pro dospívající mládež (pro dívky i chlapce) a úpravy účesů typických pro některé profese a kasty.

Mnoho příslušníků různých etnik zpevňuje své účesy pomocí jílovité hlíny nebo zvířecího trusu. Opět jsou však markantní rozdíly mezi účesy městských a venkovských obyvatel. Městské dívky z bohatých rodin touží po rovných vlasech, tak jako mají modelky v časopisech, a proto téměř po každém mytí vlasů navštěvují kadeřníka, anebo si vlasy žehlí speciálními žehličkami na vlasy, což ale vlasům moc neprospívá.

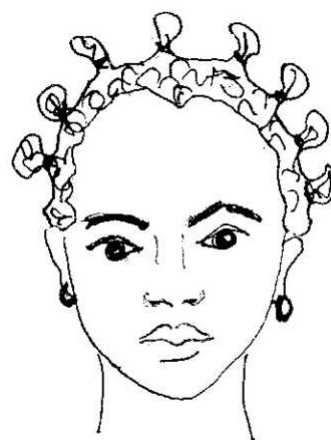
Africký smysl pro symboliku se odráží i v účesech. Afričanky věnují svým účesům hodně péče. Různými způsoby vlasy splétají do copánků. Různými způsoby vlasy splétají v copánky. Jelikož černochům rostou na hlavě krátké kudrny, některé Afričanky si vlasy jen všelijak podhlojí, že vypadají jako dekorativně upravené „záhonky“.

Velmi známým účesem je účes zvaný **sputník** a jeho název byl skutečně odvozen od známé družice. Je to účes tvořený mnoha malými copánky, které trčí na všechny strany jako antény. Copánky se jinak různě uzlí, proplétají a krotí, tvoří všemožné spirály a minidrdulky nebo jsou staženy dozadu a žiletkami upraveny do pravidelných sbíhajících se řad. Jorubské ženy používají tzv. „**řeč vlasů**“ a hýří všemožnými vlasovými styly. Z nejkurióznějších je například *ananas*, *autobus*, *košík*, *mrakodrap*, *koleno mrzáka* nebo *prasečí zátylek*. Konec nigerijské občanské války oslavily účesem zvaným podle hlavy státu - **Gowon**. Účes zvaný zase **Most Eko** byl reakcí na nový most v Lagosu. Běžně je účes nigerijských žen tvořen přibližně z deseti řad vlasů, ale ženy z královské rodiny jich musely mít až šedesát. Název tohoto stylu byl velice výstižný, protože se mu říkalo **oddíl pochodujících vojáků**.

Mnohahodinovou péči věnovali svým vlasům i východoafričtí válečníci. Samburští muži své vlasy splétali do stovek tenkých copánků podobně jako Masajové, zatímco jejich ženy si hlavy vyholovaly.

obr. 10 Účes „Sputnik“

obr. 11 Účes „Ananas“

7 ZDOBENÍ TĚLA

Zdobení těla je zvykem snad všech etnických skupin světa. Podle etnografů se toto zdobení dělí na tetování, malování na tělo a skarifikaci neboli zjizvování. Malování samozřejmě po čase zmizí, protože se barva dříve, či později smyje. V případě skarifikace, která se provádí ostrými předměty, jde však o trvalé porušení kůže. Trvalého charakteru je i tetování.

Tetování a zjizvování nejenže má estetickou funkci, ale je i znakem příslušnosti k určité sociální skupině, a dokonce má i erotický podtext. U mužů je zjizvování a tetování důkazem jejich mužnosti, protože jako mladí chlapci snesli bolest, která je s těmito zákroky spojena.

U žen má tetování a zjizvování jenom funkci estetickou. Nikdo je nenutí, aby trpěly bolest, ale ony chtějí být krásné a přitažlivé.

Pokud jde o skarifikaci, či tetování menších rozměrů, provádí se naráz, ale v případě rozsáhlých aplikací, které pokrývají většinu těla, se dotvářejí postupně. V nigerijském kmenu Luluů ženy získávají toto zdobení postupně v průběhu života. V dětství jim zjizvuji okolí pupku a v pubertě dále krk, záda a ruce.

Jinak je první tetování spojeno se slavnostmi, kdy se z dítěte stane dospělý. Jde o iniciační slavnost, které předchází různě dlouhý pobyt v iniciačních táborech, kde se mladí muži učí žít odděleně od svých rodin a učí se všemu, co je pro ně ve společnosti nezbytné, tedy boji, lovu a znalostem o historii kmene. Dívky jsou zase poučovány o své budoucí roli matky a manželky. Teprve po iniciačních slavnostech se mohou dívky vdát a muži oženit.

Dále může být spojeno s různými rituály. Například, když lumbský tajný ženský spolek přijímá nové členky, vyžaduje u nich zjizvení v oblasti podbřišku.

Tetování a skarifikaci provádějí jen specializovaní umělci. Umělec se může držet několika základních vzorů, ovšem ani fantazii se meze nekladou. Nejdříve uhlíkem nakreslí na místo, kde chce tetovat, hrubý obrys, který pak rovnou bez dalšího předkreslování tetuje. Nakonec místo přetře rostlinným výtažkem, který má zabránit vzniku infekce a taky utlumit bolest.

U skarifikace se používají přírodní materiály. Nejprve se vytvoří rána, na kterou se nasype popel, aby se neuzavřela. Například k vytvoření jemného ornamentu se použijí tenká vlákna rostlin, která se vloží na několik hodin do čerstvě rozříznuté rány.

Skarifikaci vyloženě vyžadují u svých manželek kundští muži. Žádná dívka z této oblasti se nemůže provdat, pokud nemá zjizvené tělo. Tamní muži totiž věří, že jediné zjizvená žena je může dokonale uspokojit. Před sňatkem má každý muž také právo skarifikaci své nastávající ženy podrobně prozkoumat.

Umístění tetování a skarifikací závisí na oděvu nošeném v dané oblasti. To znamená, že si příslušníci určitého kmene nechávají dělat tetování na taková místa, kde je nebude krýt oděv a na kterém je budou moci ukázat plně na obdiv. Nejčastějším místem, kde nosí ženy tetování, je v oblasti podbříšku a kolem očí. V obličejí mívají ženy tetování jemnější než jejich mužské protějšky. Na obličejí má tetování většinou podobu pouze teček nebo zalomených rovnoběžných čar. Skoro nutností u makondských mužů je tetování tváře, rukou, stehem, hýždí, hrudníku a zad. Tetování má zde samozřejmě i svou terminologii.

Většinou se používají hodně stylizované rostlinné a zvířecí motivy. Stylizace je někdy tak výrazná, že není ani možné určit, z čeho vychází. Ze zvířecích motivů jsou nejoblíbenější motivy pavouků nebo ještěrek, které symbolizují plodnost. Dnes nejsou žádné výrazné odlišnosti mezi tetováním prováděním v jednotlivých oblastech, obývaných stejným etnikem. Rozdíly jdou pouze znatelné mezi jednotlivými generacemi, jelikož i tetování podléhá módním vlivům.

Malba na těle má funkci v podstatě stejnou jako tetování, ovšem její charakter je pouze dočasný. Malba nahrazuje kostým při rituálech, muži má napomoci k úspěšnému lovu a ženám, aby byly více atraktivní. Další výhodou jsou i její ochranné vlastnosti. Chrání před sluncem nebo obtížným hmyzem. Používané barvy jsou přírodního původu. K vidění jsou celé škály okrů, žlutí, červení a bělob.

Například v kmeni Surmů se pomalovávají nejen ženy a muži, ale i děti. Muži si potírají celá těla bílou kaolínovou pastou. Účelem je zvýšení atraktivnosti. Takto pomalovaní muži mezi sebou bojují, ale jde jen o rituál, při kterém se snaží zaujmout dívky. Mladé surmské dívky se k této příležitosti také zkrášlují, a to tak, že si na obličej malují geometrické tvary. To, že se pomalovávají i děti nesouvisí s žádným rituálem, ale jde jen o napodobování dospělých.

Masajští mladíci si okolí očí malují bílou barvou jako oznámení, že ukončili iniciační obřady obřízkou. Masajové barvu míchají s ovčím tukem, čímž barva získá okrový nádech.

8 AFRICKÉ ŠPERKY

Šperk má v africké kultuře velký význam. Podle materiálu, ze kterého je šperk vyroben se pozná postavení jeho nositele. Náhrdelníky a náramky jsou nejen zkrášlovacím doplňkem, ale mají i ochrannou funkci - například ochrana před nemocí a podobně.

Svůj estetický význam má taky zvětšování různých částí těla, jako například vytahování ušních lalůčků, do kterých jsou zavěšovány těžké předměty, nebo zvětšování horního rtu vkládáním různých výztuží. Panovníci nosili zvláštní materiály, které nesměl nosit nikdo jiný a sloužily jako symboly jeho důstojnosti. Například jenom bamunský panovník mohl nosit náramky z mosazi a slonoviny. Ašantský vládce nosil zase jenom zlaté ozdoby.

Tradiční africké šperky se v mnohém od evropských odlišují. Například v Evropě jsou oblíbené květinové vzory a v Africe upřednostňují zejména motivy abstraktní. V subsaharské Africe je velmi oblíbeným a častým motivem tzv. uzel moudrosti, který má spoustu variací a podob.

Dalšími motivy jsou stylizované motivy zbraní jako symboly moci. Stejné motivy často můžeme vidět i na oblečení, zbraních, rituálních předmětech nebo v malbách na zdech domů. Dalšími motivy jsou lidské obličejové a figury, které většinou zobrazují nějakého významného předka kmene, hrdiny místních mýtů nebo jsou připomínkou nějaké významné historické události kmene. Ozdoby s figurálními motivy jsou často znakem jednotlivých hodnostářů. Tak například prsteny s motivem jezdce na koni mohou nosit jenom starci z kmene.

Šperky nejenom, že označují politickou moc svého nositele, ale mohou mít i magickou funkci. Například ašantské ženy, které jsou těhotné, nosí malý přívěšek ve tvaru lidské postavy s velkou hlavou. Podobné postavičky nosily i jorubské těhotné ženy, když chtěly porodit zdravé děti.

Zvířecí a lidské motivy jsou rozšířeny hned v několika větších oblastech. Jednou oblastí je území rozkládající se kolem delty Nigeru a v přilehlých regionech jako Mali, severní část Pobřeží slonoviny, Ghany, ... Další oblastí je pobřeží, rozkládající se od západních hranic Nigérie až po Kamerun, a právě odtud se dostaly vůbec první šperky do Evropy.

Zvířata hrají velmi důležitou roli v mytologiích kmenů, a proto není divu, že se zvířecí motivy vyskytují i na špercích.

Afričané mnohem méně než Evropané používají na výrobu šperků drahé kovy nebo drahokamy a polodrahokamy. Zlaté šperky se objevují jenom na malém území Ghany a v jižních oblastech Pobřeží slonoviny, například u Ašantů a Bauleů a výjimečně i u fulbských žen, které nosí masivní zlaté náušnice a přívěšky. Zlaté šperky pocházejí podle archeologických nálezů pravděpodobně od předků dnešních Sánů, ještě z jihoafrického území. Ašanti a Bauleové své přívěšky nevěší jenom na řetěz kolem krku, ale dávají si je i do vlasů nebo s nimi zdobí oděv. Motivem těchto přívěšků je vždy nějaká lidová moudrost a každý přívěšek vyjadřuje některé z množství přísloví a rčení. U Ašantů a Bauleů jsou častými motivy zlatých šperků levharti, želvy a lidské hlavy.

Válečníci a bojovníci, ale i dívky v pubertě se mohou zdobit malými zlatými kotouči, které se nazývají **akrafokonu**.

Šperky se odlévaly technikou ztraceného vosku. Z vosku se vyhotovil model se všemi detaily, ze kterého se poté vyrobila hliněná forma s otvory nahoře i dole. Potom se forma zahřála a dolním otvorem vosk vytekl. Spodní otvor se pak uzavřel a horním otvorem byl nalit rozžhavený kov. Po jeho ztuhnutí se hliněná forma jednoduše rozbila.

Ašanti nepoužívali zlato jen na výrobu šperků, ale například i panovnické trůny obkládali zlatými pláty.

Nejoblíbenější materiály na výrobu šperků v Africe jsou tedy nejrůznější druhy korálek a skleněných či kovových perel. K nejstarším dokladem o afrických špercích patří nálezy tzv. **noc-ké kultury** v Nigérii z 5. století př. n. l. až 6. století n. l. Zde byly nalezeny cínové a železné perly. Nález ve východní Nigérii ve vesnici Igbo-Ukwu zase doložil existenci dálkového obchodu, díky kterému se do západní Afriky dostávaly i indické korálky.

Dostí pravděpodobné je i to, že se již v prvních stoletích našeho letopočtu do subsaharské Afriky dovážely i skleněné perly - tzv. **akori** z italských dílen. Jejich dovoz je ale doložen až ve středověku. Tyto velké skleněné perly se v 17. až 19. století snažili napodobit ve sklářských dílnách v západní Africe. Nejznámější z těchto dílen byly sklářské dílny ve městě *Bida* v Nigérii. Drobné jednobarevné korálky se do Afriky začaly dovážet v 18. století a jsou dodnes velmi oblíbené.

Hlavními představiteli koráلكového šperkařství jsou především lidé z oblasti Travnatého území v Kamerunu; z východní Afriky - Kikujové, Masajové, Samburové a z jižní Afriky - Ndebelové, Zuluové a Xhosové.

Pravděpodobně prvním obchodníkem, který přišel do jižní Afriky a prodával korálky přímo Zulům, byl v roce 1824 Angličan Henry Francis Fynn. Koráلكové výrobky Zulů nemají jen estetickou funkci, ale taky je kladen důraz na symboliku barev a tvarů. Jejich ozdoby lze považovat za jakési komunikační prostředky. Ze šperků lze tedy o jeho nositeli mnohé vyčíst.

U Zulů se výrobě koráلكových šperků věnují výhradně ženy. Zkušenosti a znalosti o významu jednotlivých tvarů a barev si ženy navzájem předávají mezi sebou. Matky a starší sestry tedy zasvěčují své mladší příbuzné. Nejčastějším motivem na ozdobách z koráلكů je trojúhelník. Jeho tři vrcholy symbolizují rodinu s jedním dítětem. Při vytváření trojúhelníkového vzoru je dovoleno používat všech sedm barev. Každá barva má svůj pozitivní i negativní význam, proto je tedy potřeba dbát na to, v jakém kontextu se barvy použije.

Co tedy znamenají jednotlivé barvy? Černá znamená svatbu, či obnovu a v negativním smyslu smrt nebo neštěstí. Modrá je věrnost, ale i nemoc. Žlutá označuje plodnost a zdraví, ale v negativním smyslu zlo a závist. Zelená je symbolem spokojenosti a rodinného štěstí nebo rozpad nepravidelného řádu. Růžová znamená společenský úspěch a na druhou stranu nerozhodnost a lež. Červená symbolizuje lásku a silné emoce, ale i agresivitu. A nakonec bílá, která je symbolem duchovní lásky, čistoty a panenství a zároveň i smrti.

Zulové mají i vlastní terminologii v koráلكovém šperkařství. Například ***hlonipha*** je obecné označení kombinace tvarů a barev. ***Ibheqe*** je náhrdelník vpředu s velkým obdélníkem, na němž je kombinace několika trojúhelníků, která znázorňují vztahy mezi muži a ženami. Černá barva je zde symbolem manželství, červená proti černé je symbolem náklonnosti dívky k muži, žlutá v kombinaci s černou a červenou je zase synonymem k utužení vztahu. Modrá v kombinaci se žlutou, černou a červenou znamená výzvu a čekání na odpověď.

Ne vždy mají zulské náhrdelníky podobu přívěšku. Někdy zulské ženy nosí až pět metrů dlouhou šňůru z modrých a bílých koráلكů omotanou kolem krku, které se říká ***ucu***. Ucu nosí mladé svobodné dívky. Vdané ženy nosí zase pruh zdobený většími koráلكy, které mají představovat vejce - symbol plodnosti, zvaný ***umbhama*** a nosí se omotaný kolem hlavy a na stranách

má několik stejně velkých trojúhelníků. Dalším typickým korálkovým výrobkem zulských žen jsou tzv. **dopisy lásky**, což jsou korálkové přívěšky, které dostávají mladí muži od dívek jako souhlas k sňatku. Když už jsou jednání o sňatku započata dostane mladík od dívky šperk zvaný **ujiza**. Tento šperk je složen z několika dřevěných příčných tyček pokrytých korálky, spojených po stranách. Počet tyček označuje, v jakém stadiu jsou jednání mezi oběma rodinami. Dokud se muž neožení, smí nosit šperk zvaný **indawana**, který má podobu dvou trojúhelníků v černé, bílé, zelené a modré barvě.

Pro uschování výtažků rostlin pro zulské léčitele, zvané **sangoma**, jsou určeny malé schránky tzv. **ishungu**, které jsou pokryty korálky a nosí se na krku.

Ndebelské ženy a dívky se již od mládí zdobí masivními náhrdelníky a zástěrkami z korálek. Mladé dívky nosí korálkové zástěrky zvané **ghabi** a náramky na nohou. Pokrývka zvaná **ngurara** je důležitou součástí svatebního oděvu ndebelských žen. Je tvořena žlutými, červenými, zelenými a modrými pruhy a lemovaná bohatou korálkovou výšivkou. Jako doplňky se nosí korálkové čelenky s dlouhými pásky, které sahají až po kolena, a součást slavnostních čelenek tvoří taky různobarevná pera. Častým a oblíbeným motivem korálkových výšivek je motiv žiletek.

Porcelánové a skleněné korálky jsou stejně tak oblíbené i u Masajů a Samburuů v Keni a Tanzanii. Každá masajská i samburská žena nosí šperky podle svého postavení. To znamená, že jiné šperky nosí svobodné ženy a jiné ženy vdané. Jejich symbolika barev je od zulské odlišná. Modrá je pro Masaje spojena s bohem nebes **Nkai**. Zelená symbolizuje čerstvou a šťavnatou travu, která je pro Masaje velmi důležitá, neboť je potravou pro jejich dobytek. Červená je také spojena s dobytkem, symbolizuje jeho rudou krev, a bílá je symbolem čerstvého mléka.

V masajských špercích hraje velkou roli symetrie vzorů. Náhrdelníky masajských dívek tvoří mnoho šňůr navlečených korálek, které váží až několik kilogramů. Samburská dívka by se neměla vdávat, dokud šňůry jejích náhrdelníků nedosahují k bradě.

Dalším velmi oblíbeným doplňkem jsou kovové náramky a kruhy kolem nohou, které se nejčastěji vyrábí ze železa nebo mosazi. Náramky z mosazi jsou oblíbené u mnoha kmenů východní Afriky. Kovové náramky **surutia** nosí u Masajů jenom vdané ženy, jejichž syn byl obřezán. V západní Africe nosí Wodaabské ženy vysoké mosazné náramky okolo nohou, ale smí je

nosit jenom do narození druhého dítěte. Tyto náramky se však nenosí každý den, ale jen při slavnostních příležitostech. Himbské ženy z Namibie zase nosí měděné náramky. Himbové na výrobu svých šperků používají malé kovové perly, které zasazují do zvířecích kůží.

Zvláštní ozdobu nosu nosí turkanští stařešinové z Keni. Jde o masivní kovový kruh, zavěšený v nosní přepážce, a jeho nošení je prestižní záležitostí.

Afričané nepoužívají jenom tradiční ozdoby jako náušnice, prsteny, náramky a podobně, ale mnohdy si zdobí nejrůznější části těla různými destičkami. Například destičky, které si mladé ženy vkládají do horního nebo spodního rtu. Surmské nevěsty ze severovýchodní Afriky si nechávají odříznout spodní ret a do vzniklého otvoru si vkládají hliněné destičky, čímž se kůže napíná a vkládáním větších a větších destiček se vytahuje. Toto zavádění destiček je často spojeno s vyražením předních zubů. Tuto destičku ženy nosí jen na veřejnosti a v přítomnosti mužů. Při jídle je to dosti nepohodlné, a tak si ji ženy vyndávají a jedí v ústraní. Podobné destičky, i když mnohem menší, si dívky vkládají do otvorů v ušních lalůčkách.

obr. 12 Korálkové náhrdelníky
masajských dívek

obr. 13 Kožený opasek himbské ženy
s kovovými perlami

obr. 14 Hliněná destička v horním rtu

9 AFRICKÉ KORÁLKY

9.1 Historie afrických koráleků

Výroba koráleků má na africkém kontinentu více než 4 tisíce let k tradici. Například některé ghanské etnické skupiny, ať už současné či minulé, mají záznamy o jejich výrobě i používání. Proslulé je území zvané Akyem-Abompe v horách Kwahu Plateau, známé svými korálky z bauxitu.

9.1.1 Kamenné korálky a korálky z mušlí

Poměrně rané archeologické svědectví o výrobě koráleků pochází z vykopávek v úkrytu dvou skal na svahu v Kwahu. Byly to kamenné korálky z pozdní doby kamenné, zhruba 3000 - 2000 př. n. l. Nejstarší dobře prokazatelné svědectví o výrobě a používání koráleků v Ghaně je z území dřívější zemědělské vesnice z let přibližně 2000 - 500 př. n. l. Archeologové zde odhalili spousty koráleků, vyrobených z takových materiálů jako křemen, porfýr, kosti a mušle. Poslední výzkum v Boyaských horách, poblíž Kumasi, odhalil původní zemědělskou vesnici, rozkládající se na ploše větší než 11 hektarů. Při hledání, které bylo provedeno podél žulových balvanů s rozmanitými širokými, uměle vytvořenými dutinami a žlaby, byly odhaleny ještě nedokončené kamenné korálky, ale i hotové korálky a keramika. Taky byly nalezeny nedokončené kamenné sekery a motyky. Tyto žulové balvany pravděpodobně v minulosti sloužily jako dílny na výrobu kamenných nástrojů, ale i kamenných koráleků a náhrdelníků. Podobně tomu bylo v nalezišti z jiného zemědělského osídlení v Daboyi na starobylém území Gonja, kde bylo nalezeno sedm bílých koráleků z křemene a bylo prokázáno, že se zde v období 2000 př. n. l. až 1800 n. l. vyráběly korálky z kamene a mušlí.

9.1.2 Korálky z bauxitu

Nejvíce nalezených koráleků v Ghaně je z bauxitu. Sbíráním archeologických a etnografických údajů o produkci, obchodu a užití koráleků v Ghaně se zabýval britský archeolog *Thurstan Shaw*. Roku 1937 se stal správcem Achimota College Museum of Anthropology. V roce 1940 prováděl studie nalezišť bauxitových koráleků v Ghaně. Prozkoumal spoustu vesnic na území Akyem-Abompe, které jsou svou těžbou bauxitu a výrobou koráleků z bauxitu známé. V roce 1942 pak objevil velké, přes osm metrů vysoké naleziště v Akuapemských horách v Adukrom a

odkryl zde velkou sbírku kamenných a skleněných korálek a korálek z mušlí. Kromě korálek se našla taky rozsáhlá sbírka keramiky, několik figurek z terakoty, formy a kelímky na slévání mědi a různé artefakty z mědi, mosazi a železa, dále hřebínky a náramky ze slonoviny, mušle, šnečí ulity a dýmky. Naleziště bylo pravděpodobně z 16. nebo 17. století, což bylo odhadem určeno na základě rozšíření dýmek. Shaw zde našel také korálky z mušlí a korálky vyrobené z místního kamene, včetně bauxitových, křemenových a žulových korálek, které byly rozmístěny po celém nalezišti. Ale vícebarevné žíhané korálky a benátské strukturované podlouhlé korálky byly nalezeny pouze ve střední vrstvě naleziště a benátské korálky se vzorem cik-cak spolu s perforovanými korálky z mušlí se našly v nejhornější vrstvě naleziště.

V roce 1993 podnikl ***Bredwa-Mensah*** další průzkum tradiční těžby bauxitu a výroby bauxitových korálek na území Akyem-Abompe. Shaw zjistil, že výroba bauxitových korálek zde kvetla již na počátku 20. století. Avšak nejstarší zde žijící lidé tvrdí, že jejich předchůdci, jež zde ve svém mládí pracovali, našli už tehdy velké vykopané jámy, a to potvrzuje, že jsou mnohem starší než jedno století. Bredwa-Mensah objevil spoustu ručně vykopaných šachet na těžbu bauxitu, což je další důkaz, že bauxit se těžil již několik set let. Asi nejzajímavější stránka průzkumu Bredwy-Mensaha se týká typologie a funkce korálek a obchodní distribuce. Dnešní výrobci na území Akyem-Abompe vyrábí různé bauxitové korálky, které nakupují ženy a nepoužívají je jen na zdobení a zkrášlení těla, ale mají i důležitou funkci při různých obřadech a slavnostech, jako například svatba, dosažení puberty, pohřby a podobně.

Průmysl na území Akyem-Abompe má také své méně významné odnože soukromých podniků i mimo Ghanu. Jelikož na území Akyem-Abompe je výroba opravdu rozsáhlá, někteří dealeři a výrobci korálek z Accry odtud vykupují částečně hotové korálky za nižší cenu, které pak posílají do svých výroben, kde je broušením a leštěním dokončují.

Bauxitové korálky byly nalezeny také v městských nalezištích poblíž Shaiských pahorků v Yawasu a taky na starobylém území Fante zhruba ze 14. až 17. století. Další bauxitové korálky spolu s keramickými zvířecími a lidskými skříňkami na ostatky, pocházející ze 14. až 15. století, se našly v Ladoku a v Shaiských pahorcích.

9.2 Tradiční korálky z Ghany

V Ghaně jsou korálky důležité z kulturního, historického i archeologického hlediska. Korálky mohou být vyráběny z různých materiálů, ale kamenné a skleněné korálky jsou těžko zničitelné, a tak tedy lehce přežijí až do archeologických nálezů. Sbírký korálků v muzeích jsou tvořeny zejména korálky skleněnými. Tyto korálky pocházejí ze tří hlavních zdrojů, a to za prvé ze Saharského obchodu - z Egypta a dalších Islámských zdrojů ze středního východu, za druhé z Evropy, zejména z italských Benátek, Čech a Holandska, a za třetí jsou to korálky vyrobené v Západní Africe, hlavně v Ghaně.

To, že kamenné a skleněné korálky jsou velmi oblíbeným obchodním sortimentem, je i díky jejich dobrým vlastnostem např. odolnost vůči teplotám, vlhkosti, destrukci, atd. Korálky byly vyráběny a používány na celém světě po staletí. Výroba korálků je možná stejně stará jak civilizace sama. Například v Indii lidé vyrábí korálky z karneolu již po sedm tisíc let. Takže Západoafričané nebyli jediní, kdo měl korálky v takové oblibě. Ghaňané se od ostatních přece jenom liší. V porovnání s korálky, které používají například Indiáni ze Severní Ameriky, Severoafričané nebo i Jorubové, tvoří vzory z malých korálků. Korálky z Ghany jsou a vždycky byly vysoce ceněny pro svou jedinečnost a každý korálek má taky svůj specifický název a význam.

Už spoustu let zde kvete místní průmysl, zaměřený na výrobu skleněných korálků. Počátek tohoto průmyslu je diskutabilní, protože není jasné, z jakých zdrojů bylo dříve získáváno sklo, když existují obrovská množství korálků z evropského obchodu. Jasné je, že určité typy evropských korálků byly používány jako surový materiál na výrobu. Speciálně drobné jednobarevné korálky z Čech byly nepostradatelné pro místní výrobce korálků.

Výrobci korálků z Ghany nepoužívali tavené sklo, ale pracovali s drceným nebo úlomkovým sklem, které vsypali do forem a následně zahřáli v peci. Téměř všude jinde na světě se skleněné korálky vyrábí vyfukováním, točením, vytahováním nebo lisováním žhavého taveného skla do forem. Jediné místo, kde se korálky vyrábějí také z drceného skla, je Mauretánie, ale jejich tvary a barvy jsou docela omezené. Produkce korálků není nikde tak živá jako právě v Ghaně. Dnes existují dvě hlavní střediska pro výrobu korálků. Jedno je v Krobu a druhé na tradičním ašantském území.

A k čemu vlastně tito lidé korálky používali? Samozřejmě jsou zdobným prvkem, aplikují se na oděvy, vyrábí se z nich náramky, náhrdelníky a opasky. Dá se tedy říct, že jsou téměř všude. Největší příležitostí k nošení korálků je v Ghaně svátek zvaný **Dipo**. Korálky se do Ghany dostávají od obchodníků, kteří jezdí po celé Africe a vykupují a prodávají staré i nové korálky. Jinak ale dovozci a velkoobchodníci „*kšeftují*“ hlavně s korálky z Evropy. Dřív bydleli a pracovali ve velkých městech, kde čekali na zásilky z Evropy. Tento byznys však kvetl hlavně v koloniálním období.

Východoafrická tradice skleněných korálků patří do významné historické skupiny spolu s islámskou produkcí korálků po roce 800 n.l. Islámská víra má svůj původ v Arábii v sedmém století a odtud se rozšířila po Africe, Asii, jihovýchodní Evropě a Číně. Islám má velký smysl pro bratrství, a tak se řemeslníci mohli volně pohybovat po islámských zemích. Místní řemesla byla spjata s islámskými motivy. Sklářská střediska byla v Egyptě, Sýrii a Libanonu. Káhira byla hlavním centrem pro výrobce korálků, kteří také dováželi a obchodovali s korály, mušlemi a slonovinou. Skleněné korálky se v západní Africe objevují od osmého století, kdy arabští kupci křižovali Saharu s korálky z Káhiry a taky Indie. Arabové se zmocnili dálkového obchodu, obchodovali se skleněnými korálky, slonovinou a otroky.

Významný arabský monopol v západní Africe skončil příchodem evropských obchodních lodí na pobřeží západní Afriky koncem 14. století. První sem dorazili Portugalci, následováni Dánsy, Francouzi, Belgičany a Němci. Badatelé, objevitelé a osadníci s sebou přivezli korálky jednak jako dary, anebo na výměnu. Korálky se platilo za zlato, slonovinu, otroky, atd.

Mezi 16. a 18. stoletím bylo málo prodaných korálků, částečně proto, že dovážené korálky do západní Afriky byly regulovány. Podle postavení ve společnosti bylo určeno, jaké druhy korálků a jaké oblečení mohou lidé nosit. Například v království Benin, v dnešní Nigerii, byly korálky vysoce ceněny a kontrolovány. U úředníků se podle počtu korálků z korálu poznala jejich pozice. Během 19. století většina těchto omezení vymizela. Koloniální vlády převzaly moc do svých rukou a snažily se ovládnout i obchod s korálky. Výroba korálků tak byla zindustrializována, produkovali levnější variace korálků, a tak byla celá západní a východní Afrika zaplavena benátskými, holandskými a českými skleněnými korálky. Mezi lety 1827 až 1841 se na Zlaté pobřeží dováželo neskutečných 74952 tun skleněných korálků ročně. Avšak dosud není jasné, jaký byl osud všech těchto korálků. Korálkový obchod byl významný hlavně z hlediska finanční-

ho. Například v roce 1846 měl téměř šestnáctiprocentní podíl z importu na Zlatém pobřeží. Většina skleněných korálků, vyráběných v Ghaně - i když neúplná - je zhotovována spíše ašantskými lidmi ve vesnicích na jih a západ od Kumasi nebo obyvateli Kroba ve vesnicích Akuapemských pahorků a na pobřežních pláních východní Accry. Důležitá na výrobu korálků je pec, která je postavena z jílu, hlíny a mnohdy z částí starých aut na zpevnění, podobně jako hliněné trouby na chléb. Skleněné částečky jsou nasypány do forem a dány do pece, kde je dostatečné teplo na roztavení nebo spečení skla ve formě, ale nerozpouští je úplně. Velikost výroby je dána počtem hlavních řemeslníků. Pece jsou venku ve stínu, čili výroba není budova, ale je to vlastně jakási pracovní plocha ve stínu stromů. Korálky v Ghaně jsou vyráběny recyklováním skla, ale ne všechno používané sklo je rozbité, či staré. Spousta malých jednobarevných korálků pochází z České republiky a jsou kupovány mnohými ghanskými výrobci korálků, kteří je používají jako surový materiál k výrobě nových korálků, pro barevnou nedostupnost a podobně. Dneska jsou sice dostupná keramická barviva, které se mísí s čistým drceným sklem, ale takové korálky jsou neprůsvitné. Některé výroby jsou poměrně velké, mají třeba i 10 zaměstnanců, ale jinde mají třeba dílnu jen s jednou pecí.

V minulosti byly manufaktury na výrobu korálků umístěny spíše v podhorských vesnicích, ale spousta těchto výrobců se přestěhovala do měst na úpatí hor. Je to pravděpodobně proto, že ve městě jsou lepší cesty. Těsná blízkost Accry poskytovala lepší přepravu zboží a lepší přístup ke koupěchtivým obchodníkům. V Horní Manyi je stále spousta výrobců. Je zde až 11 ašantských vesnic, kde se vyrábí korálky. Za nejstarší z nich je považována vesnice Dabaa. Ačkoli jsou ašantské korálky vyráběny stejnými metodami jako v Krobu, vypadají odlišně. Ve finále jsou korálky naleštěny a navlečeny buď jenom na jednu šňůrku, nebo se z nich dělají složitější náhrdelníky, náramky a podobně. Ty se pak prodávají na trzích. Nejznámější trhy v Krobu jsou úterní trhy v Koforidui a střední a sobotní trhy v Agomanyi. Na počátku 12. století byly velké trhy, dokonce jedny z největších v západní Africe, v Asesewě, ale se zavedením vozidel a kvůli nedostatku silnic v Horní Manyi ztratily svou významnost. Na trzích v Agomanyi je přibližně šedesát krámků s korálky. Nakupující obvykle neví, jak se říká: „*kam dřív skočit*“ a od koho si co koupit, protože spousta z nich prodává velice podobné korálky, jestli ne dokonce stejné. Je to způsobeno tím, že některé větší podniky, vyrábějící korálky, prodávají své zboží dalším, kteří je prodávají právě na trzích, takže není divu, že u některých stánků se dají sehnat korálky od jedno-

ho výrobce. Často sem taky chodí výrobci za účelem okopírování nápadů od konkurence, a tak se stává, že jeden výrobce přijde se svým originálním vzorem, prodá jej za dobrou cenu a další týden jiný výrobce prodává korálky stejné, ale za výrazně nižší cenu. S tím se ovšem nedá nic moc dělat, proto se někteří prodejci snaží nevystavovat své originální vzory na trhu, ale ukazují je jen dobře známým zákazníkům, aby aspoň částečně omezili kopírování. Pravidelní zákazníci ale už mají své oblíbené prodejce, kteří se jim snaží vyhovět a seženou jim, co žádají. Nejvíce na odbyt jdou korálky v době svátku zvaného *Dipo*, ale v podstatě každá slavnost, či svátek zvýší poptávku po korálcích. Bezsporně se dá na korálcích vydělat na slušné žití, ale práce to není jednoduchá.

obr. 15 Tradiční korálky z Kroba - Ghana

10 ZPŮSOBY VÝROBY SKLENĚNÝCH KORÁLKŮ

Existuje hned několik různých způsobů výroby skleněných korálek. Jsou tři základní metody. Korálky mohou být vyrobeny z točeného taveného skla nebo vytahováním taveného skla do podlouhlých tyčinek, které se pak rozdělí na několik malých korálek, nebo litím skla do forem, zahříváním a následným vypálením v peci jsou ztaveny. Existují dvě varianty těchto technik. V prvním způsobu se roztavené sklo vlije do formy na korálky, která má určitý tvar a to zrychluje proces výroby korálek. Mozaikové korálky jsou zase vyrobeny z roztavených dílků tažených tyčinek. Dalším způsobem k výrobě korálek je nafukování taveného skla, ale takové korálky jsou křehké, a proto se tato metoda příliš nepoužívá. Korálky tedy dělíme podle způsobu výroby.

10.1 Točené korálky

Korálky jsou vyráběny točením žhavé a roztavené skleněné tyčinky, kdy se vytažená skleněná vlákna obtáčí kolem kovového drátu. Výrobce korálek sedí před plamenem, nahřívá sklo, ze kterého vytahuje vlákna a točí korálky. Za ještě měkkého stavu mohou být zdobeny intarziemi a různými aplikacemi. Zdobných variací je nekonečné množství. Ty, které jsou nejkomplikovaněji dekorované, jsou považovány za nejpřepychovější. Aby se dosáhlo jednotného tvaru, bývají korálky někdy lisovány pomocí speciálních kleští. V západní Africe jsou poměrně časté hranaté nebo zploštělé tvary korálek. Na jejich povrchu je často spirálovitá stopa, která je po celém obvodu korálku. Točené korálky jsou většinou vyráběny podomácku, na rozdíl od vytahovaných, které se vyrábějí v továrnách. Většinou to byla práce pro ženy a stejně jako u jiných domácích výrobků se platilo za hotovou práci. Částka za odvedenou práci nebyla zrovna nejmenší, ale točené korálky se nevyráběly jinak než podomácku. V minulosti se jich vyráběly tisíce a většina korálek v evropských sbírkách jsou právě korálky točené.

10.2 Vytahované korálky

Při výrobě tažených korálek se vyrobí více korálek naráz. Tímto způsobem tedy dochází k masové produkci korálek. Nejdříve se vytvořila velká dutá koule, která se potom vytáhla do úzké až 300 metrů dlouhé trubičky. Jeden zpracovával dutou kouli a druhý vytahoval z jednoho konce koule tyčinku, podobně jako se tahají nitě z karamelu. Koule mohla být buď z několika různobarevných vrstev, na vrstvené korálky, nebo zdobená tečkami, či kuličkami z barevného

skla, k vytvoření proužků, nebo utvořená do tzv. cik-cak vzoru, anebo kroucením během vytahování k vytvoření spirály.

Nakonec se trubička zchladí a rozdělí na dílky. Třídí se podle průměru a rozdělí na určitou délku. Hrany se buď nechají ostré, nebo se zaoblují. Proces zaoblování hran je vlastně jakýmsi leštěním v bubnu. Korálky se spolu s ještě nějakým jiným materiálem, jako příměs, dají do bubnu. Působením tepla a otřesy se hrany zakulacují, při čemž příměsový materiál zamezuje přilepení korálků k sobě a zničení dírek. Vytahované korálky jsou charakteristické hlavně svým způsobem výroby. Zdobení se vytváří již při vytahování a dodatečně jej nelze aplikovat. Skrze korálek je vytvořen velmi souměrný tunýlek. Třídění tažených korálků závisí také na počtu a tvarech různých vrstev skla. Asi nejpřesnější tažený korálek je se vzorem cik-cak, známý jako ***powa***. Je to vlastně mnohovrstvý korálek a typické barvy jsou bílá, červená a modrá. Dalším taženým korálkem je např. tzv. korálek ***koli***.

10.3 Korálky lisované do forem

Na většinu korálků, vyráběných lisováním do forem, se používají dva způsoby výroby. V prvním případě je konec skleněné tyčinky žhaven nad plamenem, dokud se neroztaví. Kousek z konce je uštípnut a slisován do speciálních kleští, které vypadají jako dvojdílná forma. Po stlačení je spárou vytlačen případný přebytek. Otvor v korálku se tvoří jehlou. V druhém případě se roztavené sklo vlisuje do dvou, dalo by se říct polovičních forem, které se přitisknou k sobě, a tím dojde ke ztavení korálku. Tento způsob umožňuje korálky vyrábět z více barev, což v prvním případě většinou končí deformací, či zničením. Tyto korálky měly tedy po obvodu jakýsi šev.

10.4 Korálky z tavených tyčinek a strukturované korálky

Jejich výroba je poměrně rychlá. Obvykle se vyformuje (vytáhne) černý váleček a jeho povrch se pokryje různými proužky či tyčinkami ze skla. Například korálek s názvem ***millefiore*** je po povrchu pokrytý proužky, které tvoří cik-cak vzor.

10.5 Moderní způsoby výroby tavených korálek

Následující způsoby výroby korálek jsou specifické pro oblast západní Afriky a obzvláště pro Ghanu. Korálky z roztavené drti se vyrábějí i v Mauretánii - známé korálky *Kiffa* - avšak paleta barev i tvary jsou poměrně omezené.

10.5.1 Korálky vyrobené roztavením drceného skla

Sklo se nejdříve rozdrtí v hmoždíři paličkou. Drť se může smíchat s keramickým barvivem a poté se nasype do formy. Na vytvoření dírky se používá stéblo *cassavy*, které v ohni shoří. Hotové korálky se pak leští ručně na brusném kameni pomocí směsi písku a vody. Některé typy starých drcených korálek jsou jen velmi těžko rozpoznatelné od svých točených nebo vytahovaných protějšků, obzvláště kvalitně vyrobené proužkované korálky. U drcených jsou obvykle proužky vtlačeny na jednom konci korálku hlouběji než na druhém. Jak u korálek z drceného skla, tak i u korálek točených nejsou proužky obvykle dokonale rovné a jsou nepravidelné, zatímco u korálek vytahovaných jsou proužky dokonalé a pravidelné.

10.5.2 Korálky z roztavených úlomků

Úlomky se uspořádají do forem a zahřívají se v peci, dokud se nezstaví dohromady. Dírka je vytvořena po vyndání z pece. Tvar se upravuje točením korálku ve formě. Typická u těchto korálek je jejich transparentnost.

10.6 Historické způsoby výroby tavených korálek

Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že výrobci těchto korálek byli obyvatelé Apollonie, která ležela na západ od Zlatého pobřeží, a přišli do vnitrozemí, aby zde vyráběli a obchodovali s těmito korálky na území Denkery. Veškeré dotazování a zjišťování, jakým způsobem korálky vytvářeli, bylo marné. Nechtěli prozradit své techniky, jejich odpovědi byly vyhýbavé, což je v případě domorodců obvyklé, v tomto případě zvláště. Mají strach, že by jejich „*patent*“ mohl být okopírován a vznikla by jim tak konkurence. Ale je možné, že lidé z Apollonie nejsou původci těchto technik, které mohly pocházet se sousedního Pobřeží slonoviny nebo Zlatého pobřeží.

Formy jsou vyrobeny z tamní kvalitní jílovité hlíny, která obsahuje vysoké procento kaolinu. Nemají žádné určité vzory a jsou vytvářeny ručně na ploché desce jenom "tak od oka". Vytvoří

se plát z hlíny a do něj jsou vyformovány otvory, ve středu každého otvoru je jedna o hodně menší dírka, která vede svisle dolů přes celou formu a v tomto otvoru je zasunuta žilka listu nebo řapík rostliny zvané *cassava* v délce zápalky. Cassava se nejprve navlhčí a pomaže hlinou, což způsobí její zuhelnatění a v ohni potom neshoří. Další část výroby sestává z rozdrčení různě barevného skla, jež se drtí na obyčejné kamenné desce na drcení obilí. K výrobě používají různé barevné skleněné lahve a skleněné korálky z Evropy, které se nadrtí velmi najemno. Nadrcené sklo je poté nasypáno do forem vždy kolem cassavy, poté jsou formy položeny na rozžhavené uhlíky a kompletně zakryty uhlím a palivovým dřívím. Výrobce může udělat formy na korálky o délce půl až jeden palec (palec = 2,54 cm). Je taky dost možné, že korálky vypalovali i v pecích, ve kterých běžně pekli chleba. Cassava zuhelnatí, když se oheň rozhoří, tak se potom lehce dostane z otvoru v korálku. Při vypalování nedochází k úplnému roztavení, teplota je uzpůsobena tomu, aby se roztavily jenom rožky částěček, a tak se slepily k sobě. Tak vznikne zrnitý vzhled korálku. Nakonec se korálky leští třením na kamenné desce. Výrobci nepoužívají žádné chemické přípravky, borax ani sůl k docílení efektů, ty jsou tvořeny jenom různě barevným sklem. Je asi zbytečné podotýkat, že po barevných skleněných lahvích byla a je poptávka. Nejpoužívanější jsou zelené, žluté a hnědé lahve.

11 OBOUVÁNÍ V AFRICE

Od nepaměti hrála kůže na Africkém kontinentě důležitou roli. Koželužství a zpracování kůže spolu s pastvinářstvím je v Africe nejrozšířenější ekonomickou aktivitou.

Po poslední velké povodni před 9500 lety také vyrůstaly nejmladší historické civilizace v Mezopotámii a Egyptě. Archeologické vykopávky v této oblasti ukázaly, že se zde boty a sandály vyskytovaly. A také techniky činění kůží se dědily po generacích. Není vůbec překvapující, že Afrika během staletí proslula svou kvalitní kůží a koženými výrobky. Dokonce dnes jsou marocké kožené výrobky vyváženy do celého světa.

Použití a provedení obuvi je závislé na krajině v dané oblasti a klimatických podmínkách. Například v 3000 km široké Sahelské zóně, která z velké části zasahuje Mali, Niger a Čadské jezero, spadne ročně jen 200 mm srážek. Proto zde nejsou vhodné podmínky pro zemědělství. Kmeny Hausů, Fulbů, Tuarénů a Mandů jsou proto nuceny kočovat. Kůže a useň je zde užitečná a téměř nezbytná. Kožená obuv a výrobky z kůže jsou zde tedy zcela běžné. Zato v džunglích ve vlhkém horkém klimatu je kožená obuv i kůže méně potřebná a tedy i méně důležitá.

Nejrozšířenějším typem obuvi v Africe jsou sandály. Jejich tvary a způsob provedení se mezi jednotlivými kmeny liší a jsou odrazem uměleckého cítění člověka. Všechny jsou ručně vyráběné pomocí taktéž ručně vyrobených nástrojů. Nůžky jsou velmi ojedinělé a i ty nejtenčí proužky a pásy jsou řezané nožem. Nezvyklé je i používání cvoků či různých hřebíků.

Kmeny, které chovají skot, nosí sandály jednoduché, vyrobené ze surové kůže a bez dekoru. Taky používají použité pneumatiky z automobilů, které předělají na sandály. Někdy jsou dokonce velice uměleckého střihu, kdy je zkombinována černá a bílá guma. Svršek s překříženými pásky se v Africe vidí velice zřídka. Většinou se používá svršek ve tvaru písmene ypsilon, tedy žabky. V západní a severovýchodní části kontinentu jsou k vidění sandály z řemínků, které tvoří písmeno T. Vyrábí se sandály symetrické, tedy bez rozlišení pravé a levé, ale i asymetrické. Podešve jsou z několika vrstev kůže, slepených k sobě rostlinným lepidlem, nebo se vyrábí ze dřeva.

obr. 16 Ašantský sandál, 20. století

obr. 17 Dřevěný sandál Tuarégů z Nigérie, polovina 20. století

obr. 18 Pánský sandál s vázáním ve tvaru písmene Y

obr. 19 Masajský sandál, počátek 20. st.

obr. 20 Pánské sandály Himbů, ze sloní kůže, Namibie, polovina 20. století

Ve městech je obouvání hodně odlišné. Sandály jsou v pestrých barvách a jsou překrásně zdobené. Muslimy lze lehce rozeznat podle jejich „*papučí*“. Papuče jsou vždy symetrické, mají sametový svršek, často vyšívány kovovou nití či hedvábím. Papuče jsou rozšířeny po celém západě od Maroka až po Somálsko na východě. Jsou nejoblíbenější obuví všech muslimských komunit v Africe. Zavádění a rozšiřování této obuvi začalo až počátkem 17. století tureckými dobyvateli s rozšířením Turecké říše.

Vysoká obuv je k vidění pouze v regionech, kde se jezdí na koních a velbloudech. Je vyrobena z měkké a ohebné usně. Podešve jsou z vrstvené kůže a podpatky jsou taky vrstvené.

obr. 21 Obuv nigerijských Hausů určená pro jízdu na velbloudech, z roku zhruba 1900

Některé barbarské kmeny dávají přednost spíše přezůvkám a galoším, protože podešve jejich bot nejsou zpevněny, takže se tyto boty používají spíše jako taková ponožka do přezůvek. Některé typy mají prodlouženou přední část, která sahá přes koleno až na stehno.

Sandály, které na noze drží pomocí jakéhosi knoflíku či uzlu mezi palcem a ukazovákem (obr. 22), se nosí ve svahilsky mluvících oblastech východu, včetně Zanzibaru. Tento výrazný typ sandálů na dřevěné podešvi přišel do Afriky s indiánskými obchodníky. Na nich jsou často vyřezány lidské, či zvířecí hlavy. Na různé slavnosti se nosí sandály, jejichž podešev je složitě zdobena

stříbrem. Někde se na strany umisťují i rolničky. Říká se, že manžel podle cinkání lehce pozná, kde v domě se jeho žena zrovna nachází.

obr. 22 Sandály z Konga, počátek 20. století

11.1 Vybrané ukázky africké obuvi

obr. 23 Boty k marockému kroji,
počátek 20. století

obr. 24 Malované kotníčkové boty, Mauretánie,
počátek 20. století

obr. 25 Jorubské korálky zdobené botky s
podešví z pneumatiky, pol. 20. století

obr. 26 Jorubské pánské boty posíté korálky,
počátek 20. století

11.2 Nosiči sandálů

Zdá se, že sandály měly v minulosti význam, který se dnes vesměs vytrácí. Symbolizovaly bohatství a autoritu. Mezi nejstarší výjevy z dynastických období Egypta patří i výjevy faraónových nosičů sandálů. Pro úředníka Werniho byl tento post zdá se významným obdobím v jeho úžasné kariéře, což je dvakrát zmíněno v jeho autobiografii.

Narmerova paleta, která byla nalezena v Hierakonpolis z roku asi 3200 let před našim letopočtem, byla vytesaná z jednoho kusu jemně nazelenalé břidlice a je vysoká okolo 65 cm, zdobená z obou stran. Hieroglyfické rytiny na ní patří mezi nejstarší, které byly kdy nalezeny. Způsob výtvarného zobrazení figury, používaný v Egyptě, je, že hlava, spodní část těla a nohy jsou z profilu a trup a oči zepředu.

Narmer, král jihu, vítězným gestem mocně zdvihá žezlo nad svým maganským vězňem, jež se jmenoval pravděpodobně Wash. Králův postoj je podobný mezopotamskému zobrazení příslušníků královských rodin a vliv Mezopotámie na Egypt zdá se, že byl už v této době. Vítězství je Narmera samotného, není následován žádným symbolem státní administrativy jako vojákem či písařem, ale někým, kdo nese jeho sandály, osobním sluhou, možná i výše postaveným, což ukazuje šestilistá rozeta. Nosiči sandálů, kteří byli faraónovi blízcí, byli často povýšeni.

Werni ve své autobiografii píše: „Když jsem byl jenom komorníkem v paláci a nosičem sandálů, král Horního a Dolního Egypta, můj pán, který žije navždy, mě učinil starostou a dozorcem Horního Egypta, jižně od Yebu, severně k Medenitu, protože jsem byl v očích jeho výsosti znamenitý a v jeho srdci jsem byl zakořeněný.“

Narmer, stejně jako bohové, faraóni a obyčejní lidé, je vyobrazen bos. Není jisté, jestli je v tom něco víc než jen běžné zobrazení, to znamená král následován nosičem sandálů.

Být bosý totiž tehdy znamenalo silné spojení mezi králem a zemí.

Obřady vládce následovaného nosičem sandálů pokračují někde v Africe dodnes. Kdykoli se Ashanti, král Ghany, ukáže na trůně neseném nosiči, doprovází ho jeden nebo více nosičů sandálů. Ovšem tady se zase jeho nohy nesmí dotknout země vůbec.

obr. 27 Faraónův nosič sandálů

V roce 1817 navštívil Kumasi britský agent T.E. Bowdich, zástupce společnosti velkoobchodníků v západní Africe. Nechal po sobě dnes asi nejlépe napsanou zprávu o vrcholném období Ašantského království. Stát překypoval bohatstvím a jistotou. Na jeho uvítacím večírku bylo několik tisíc bojovníků s hlavními důstojníky, kteří na sobě měli obleky, na kterých se lesklo zlato, jako mince, prsteny a odlitky zvířat, které obepínaly kotníky. Jejich sandály byly ze zelené, červené nebo bílé kůže. Jejich zápěstí bylo tak ověšeno zlatem, že tu tíhu ani nemohli unést a museli se podpírat.

11.3 Zpracovávání kůží

Účelem činění je udělat kůži měkčí, pružnější a odolnější při nošení. Používá se několika metod, které závisí na účelu použití kůže.

Koželuh buď odstraní srst, nebo ji tam může nechat. Čerstvá kůže se namočí do moči, poté se poskládá a ve vrstvách se proloží dobytčím trusem. Tím se předejde vysušení, ztuhnutí a ztvrdnutí kůže a srst se potom lépe odstraní. Tak se nechá kůže na několik týdnů uležet, a když je třeba, tak i na několik měsíců. Následně je důkladně vyčištěna ve vodě. Při činění se vloží do louhu

ze stromové kůry. Při činění dojde k chemické reakci, která zamezí rozkladu bakterií. Dále se kůže promastí živočišným tukem, čímž získá pružnost a měkkost.

Hausové své kůže činí stále ještě tradičním způsobem. Koží kůže se ponoří do barelů s vodou, které jsou zabořeny do země, kde se očistí od špíny. Na odstranění srsti se používá popel ze stromu Danya, který je smíchán s popelem indiga a ve vodě se rozpustí. V takové lázni jsou kůže uloženy 2 - 5 dní. Z kůže se potom, pomocí zakřiveného nože odstraní srst, která se již v lázni uvolnila. Následně se kůže ponoří do další mírně kyselé lázně. Kyselina je získána z rašeliny, rostliny, zvané v hauské mluvě **Koloko**. Vzniklá reakce způsobí, že bude kůže měkčí a pružnější. Před činícím procesem jsou kůže ponořeny do lázně z vody a holubího trusu, aby se rozevřely póry.

Činění samo o sobě trvá 3 - 5 dní, kdy jsou kůže ponořeny do extraktu opadaných listů rostliny *Acacia - Acacia arabica* nebo *Acacia nilotica*, které obě obsahují třísloviny. *Acacia arabica* se také používá k barvení kůže. Dokonce i henna se používá k činění a barvení na červeno.

Po prvním činícím procesu se kůže pevně natáhnou pomocí provazů na dřevěný rám. Poté jsou umístěny do stínu, aby pomalu proschly. Po vyschnutí se uloží do dřevěných koryt, kde jsou důkladně promazány arašídovým olejem. poté se činí znova v silném činícím extraktu. Následně jsou znova napnuty pevně do všech stran a po vyschnutí jsou připraveny k barvení, které se aplikuje jen na ty nejkvalitnější kůže.

Červená - získá se z rozdrcených listů a stvolů Guinejského obilí zvaného „**karan dafi**“,

smícháných s moukou, natronovou solí a vřelou vodou

Žlutá - získá se nadrcením výhonků ze stromu *Tarnarina* nebo z kořenů keře zvaného

Rawaya a smícháním s vodou a citrónovou šťávou

Modrá - se získává jako skoro všude jinde v Africe z **Indiga**

Bílá - kůže se opakovaně potírá mlékem

Černá - se získává pomocí oxidu železitého

Zelená - tato posvátná barva (posvátná proto, že vlajka proroka Muhameda byla zelená) se získá z měděných pilin smíchaných s natronem, solí, vodou a citronovou šťávou; vzniklá směs se pak aplikuje na rubní stranu kůže, kde se vytvoří vrstva pěny a pronikne skrz kůži; po zaschnutí se vrstva jednoduše seškrábe

obr. 28 Kádě na činění a barvení kůže

obr. 29 Napínání kůže na proschnutí

V divočině úrodných stepí a savan na severovýchodě, východě a jihu Afriky se většina obyvatel zabývá chovem skotu. Podle velikosti stáda se určuje bohatství vlastníka. Proto se také dobytek neporáží pro jídlo. Kůže je zde považována za důležitý materiál s širokým použitím v každodenním životě.

Činění kůží se zde příliš neliší od ostatních oblastí. Čerstvá kůže je napnuta rubovou stranou nahoru a připevněna dřevěnými kolíky k zemi (obr. 29). Různými ostrými předměty jako třeba kamenem, lopatkami ze skotu či noži se z kůže odstraní zbytky masa a tuk. Poté se kůže namočí do moči, seskládá a proloží vrstvami trusu, takto se zahrabe do země a nechá uležet několik dní. Přitom se uvolňují kořínky chlupů, které jsou pak lépe odstranitelné. Jelikož ze zvířat se získá i mnoho tuku, je činění živočišným tukem široce užíváno nebo kombinováno s tříslčiněním. Při barvení kůží se zde nejvíce používá červená barva. Je získávána z kůry stromu *Pterocarpus tinctorius*, anebo se smíchá červený okr s máslem, či rostlinným olejem.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

12 NA DÁMSKÁ SPOLEČENSKÁ OBUV INSPIROVANÁ AFRICKÝMI ETNIKY

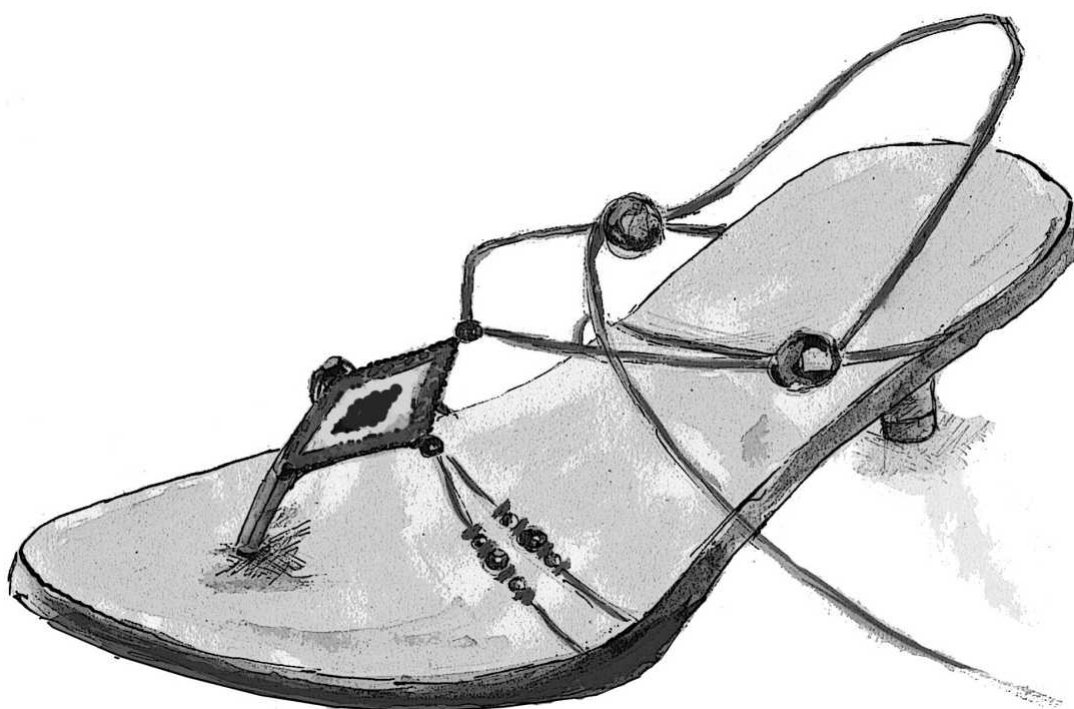
V praktické části zhotovuji tři páry dámské společenské obuvi, která vychází z afrických etnik. Inspirací mi byly zejména africké korálkové výrobky, ale i africké zdobení těla. Korálky jsou téměř všude, na špercích oděvech i obuvi. Realizace je má vlastní.

Ve svých modelech jsem tedy vsadila hlavně na jednoduchost a zdobné prvky. Každý model je tvořen tenkými pásky usně v kombinaci s korálky. Korálky jsem použila převážně dřevěné, které se nabízejí v různých barvách, tvarech a velikostech. Jeden model je zdoben i korálky skleněnými, které jsou v Africe nejčastěji používané. Všechny modely jsou vyrobeny lepeným způsobem.

12.1 První model

Tento model je kombinací dřevěných korálek, skleněných korálek a tenkých proužků z usně. Skleněné korálky jsou na prvku ve tvaru kosočtverce, z něhož vybíhá proužek mezi palec a ukazováček chodidla a boční pásy. Korálky jsem použila v barvě červené po obvodu, bílé a černé ve středu a jsou nalepeny na useň. Zbylé korálky jsou dřevěné v podobných barvách. Pásy jsou z červené usně, podešev je pryžová a podpatek dřevěný. Stélka je potažena bílou usní.

obr. 30

12.2 Druhý model

Druhý model je opět vzor tzv. *žabka*. Nártová část je z hnědé tužší usně ve tvaru nepravidelného čtyřúhelníku, s vytlačeným vzorkem a několika dřevěnými zelenými korálky. Tento díl zabíhá na jedné straně mezi palec a ukazováček chodidla a nahoře se pojí s náramkem kolem kotníku, tvořeným několika řadami dřevěných korálků, v kombinaci červené, černé, zelené a světle béžové barvy. Podešev je pryžová, podpatek dřevěný. Stélka potažena černou usní.

obr. 31

12.3 Třetí model

Poslední model je opět kombinací úzkých proužků hnědé usně v kombinaci s dřevěnými korálky. Tvoří jej jeden pásek na palec a další dva pásy na nártu, ke kterým se pojí pásy na zavázání kolem kotníku. Tyto pásy jsou zdobeny korálky, které se barevně i velikostně střídají. Barevnost stejná jako u předchozích modelů. Podešev je pryžová, podpatek opět dřevěný.

obr. 32

ZÁVĚR

Na závěr je nutno říci, že zadáním mé bakalářské práce nebylo kopírovat nebo se inspirovat přímo obuví Afričanů, či vytvořit obuv pro africká etnika, ale použít nějaký prvek, či prvky africké kultury při tvorbě designu dámské společenské obuvi.

Zvolila jsem typ sandálů tzv. „žabky“, velmi jednoduchého střihu, kde má být dominantním prvkem korálkové zdobení kombinované s proužky z usně. Vždyť právě sandál je nejrozšířenějším typem obuvi v Africe. Taky jsem se snažila uplatnit pro Afriku typické geometrické vzory a barvy. Zaměřila jsem se na kmeny, které jsou pro své korálkové šperky a jiné výtvary z korálek nejznámější. Například Zulové používají korálky v sedmi barvách (bílá, černá, modrá, žlutá, zelená, červená, růžová), z nichž každá má svůj pozitivní i negativní význam. Symbolika je v Africe snad ve všem. V mých modelech převažují korálky v barvě červené, černé a bílé, ale místy jsou použity i korálky zelené či v přírodních barvách. Ačkoli se v Africe používají hlavně skleněné korálky, pro své návrhy jsem použila korálky převážně dřevěné. Jediným důvodem k tomuto rozhodnutí byla snadnější dostupnost a daleko větší škála barev, vzorů a velikostí. Odraz vzorů skarifikace a tetování je viditelný například na mém druhém modelu, kde jsou na prvku v nártové části vytlačeny geometrické vzory.

Věnovala jsem se i jiným zajímavým inspiračním zdrojům, kterými bezesporu jsou oděvy, textilie, účesy, zdobení těla a třeba netradiční šperky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) **Abeceda národů**, Josef Wolf, Horizont Praha 1983
- 2) **Jana Jiroušková**, Dějiny odívání - Černá Afrika, Nakladatelství Lidové noviny 2003
- 3) **Safari za africkou kulturou**, Vladimír Klíma, Edice Kotva Práce Praha 1983
- 4) **Lidé a země**, 7/1993 ročník 42., Mladá Fronta Praha 1993
- 5) **Tribal and ethnic footwear of Tle world**, LSC Communicatie bv, Oosterhout Holland
- 6) **Katalog heft 6**, Deutchesmuseum - Schuhmuseum, Offenbach 1980
- 7) www.afrodesign.com
- 8) www.cestopisy.oktip.cz
- 9) www.africantradebeads.com
- 10) www.africaguide.com